خیر شاہ
دا کلام
اہر تونسوی

"پنجاب دی بہوں وڈی زبان سرائیکی دے بہوں وڈے شاعر"

خیر شاہ دا کلام

تحقیق و تہذیب

طاہر تونسوی

RekhtaDownload.com

سلسلۂ مطبوعات (۱۶)

بزمِ ثقافت

۴ - مائی مہربان، چوک فوارہ، ملتان

جملہ حقوق محفوظ

کتابت ——— مختار حسین اسدی مرکز کتابت ملتان
طابع ——— حسیب پرنٹرز، لاہور
اشاعت ——— اوّل
تعداد ——— پانچ سو
سالِ اشاعت ——— ۱۹۷۷ء
قیمت ——— چھ روپے

——— ناشرین ———
ملک الطاف علی کھوکھر ——— صدر
عمر کمال خان ——— سیکرٹری
بزمِ ثقافت ملتان

RekhtaDownload.com

انتساب

عزیزالرحمٰن ملک تے شمشیر حیدر ہاشمی

دے ناں

جیڑھے سرائیکی کیتے بھوں کم کریندے ہین ،

RekhtaDownload.com

فہرست

پہلی گالھ — طاہر تونسوی

جانڑ سنجانڑ — ڈاکٹر مہر عبدالحق ایم اے پی ایچ ڈی

خیر شاہ دی حیاتی دے حالات

کلام دا تنقیدی جائزہ

خیر شاہ دا کلام

بند تے ڈوہڑے

کافیاں

RekhtaDownload.com

پہلی گالھ

اے ۱۹۷۳ء دا ذکر ہے جڈاں میڈی تقرری بطور لیکچرر گورنمنٹ کالج ڈیرہ غازیخاں تھئی، ہک سویر ریڈیو ملتان توں پٹھانہ خان دی آواز وچ ہک ڈوہڑا سنڑ دا اتفاق تھیا۔ اے ڈوہڑا نویں رنگ تے ڈھنگ دا ہا۔ کجھ عرصہ بعد تونسہ وچ رفیق خاور جسکانی مرحوم دی شام دے سلسلے وچ پٹھانہ خان نال ملاقات تھئی، میں اوں ڈوہڑے دے بارے وچ پچھیا۔ پٹھانہ خان ڈسیا جو اے ڈوہڑا خیر شاہ دا ہے، جیڑھا تونسے دا ہا۔ میکوں بہوں خیرانی تھئی تے میں اوں ویلے اے ارادہ کر گھدا جو خیر شاہ دا کلام کٹھا کر تے شائع کراونا چاہیدا ہے۔ میں، اپنے کم دا آغاز کر ڈتا، ہک ڈیہہ استادِ محترم خیر محمد خان سکھانی نال گالھ تھئی، اُنہیں ڈسیا جو میڈے کول ہک کاپی ہئی ۔۔۔ جیندے اُتیں خیر شاہ دے ڈوہڑے لکھے ہوئے ہن، پر او ڈو سال تھئی گئین ڈاکٹر عبدالقادر اختر بنڈی دا لے گھن گئی تے اجنڑ تائیں واپس نئیں کیتی کجھ وقفے دے بعد ڈاکٹر موصوف نال ملاقات تھئی، اُنہیں فرمایا میں ایندے وچ اضافے پیا کریندا ودے ہیاں۔ ایں طرح پنج چھی مہینے بے لنگھ گئے۔ میں لوکیں توں پچھیدا رہیم۔ بعض لوکیں کوں خیر شاہ دے ڈوہڑے زبانی یاد ہن میں او لکھ گھدے میکوں اے پتہ وی لگ گیا جو خیر شاہ گھالی دے ہن جیڑھی تونسے توں ست میل دے فاصلے

تے ہے۔ اتفاق نال میڈی ملاقات محمد عثمان خان ریٹائرڈ مدرس نال تھئی، جیڑھے کافی عرصہ گھالی وچ رہیے ہن، ہیں اُنہیں دے ذمہ لایا جے خیر شاہ دے رشتہ داریں توں میکوں کلام گھن ڈیوو۔ اُنہیں ایں سلسلے وچ مدد دا وعدہ کیتا تے کجھ ڈوہڑے خیر شاہ سئیں دے پوترے سید چراغ حسین شاہ صاحب کنوں لکھوا کرائیں میکوں ڈتے۔ کلام دی گول وچ ۱۹۷۵ء دا سال وی گذر گیا تے میڈا تبادلہ پہلے گورنمنٹ کالج ملتان تے گورنمنٹ کالج لاہور تھی گیا۔ ۱۹۷۶ء دیاں گرمیاں دیاں چھٹیاں تھیاں تاں میں گھر تونسہ آ گیم، ساون دا مہینہ ہا سنگھڑ دی نئیں وگدی تے وہندی پئی ہئی، میں ہک گرم ڈیہنہ کوں بنڈی پہنچ گیم تے ڈاکٹر عبدالقادر اختر صاحب کوں عرض کیتا کہ میں کاپی گھندے بغیر نہ ویساں، ڈاکٹر صاحب میکوں نہ صرف او کاپی ڈے ڈتی بلکہ ڈو ترے بندیں دے پتے وی ڈتے جنہیں کوں خیر شاہ دا کلام یاد ہے۔ میں کئی واری اُنہیں لوکیں کوں ملیا تے اُنہیں کوں جیڑھا کلام یاد ہا او سُٹ کرائیں نقل کر گھدا۔ انہیں وچ دوست محمد خان تے احمد خان ہیرڑی دے ناں شامل ہن۔ انہیں بزرگیں کمال مہربانی نال میڈے نال بہوں تعاون کیتا تے جیڑھا کلام انہیں کوں یاد ہا میکوں لکھوا ڈتونے۔

کلام کٹھا کرتے میں او ندا متن صحیح کیتا کیوں جے اے سُٹ کرائیں لکھا گیا ہا تے بہوں سارا فرق ہا۔ کلام دا مسودہ تیار کرن توں بعد میں خیر شاہ دے کلام دا تنقیدی جائزہ لکھیا تے کتابی شکل وچ تیار کرتے ڈاکٹر مہر عبدالحق صاحب کوں دیباچہ لکھتے ڈے ڈتا۔ ڈاکٹر مہر عبدالحق صاحب نے نہ صرف مبسوط دیباچہ لکھیا بلکہ متن کوں صحیح کرن دے سلسلے وچ بہوں اہم مشورے وی ڈتے، میں انہیں دا بہوں شکر گزار ہاں۔ خیر شاہ دے ایں کلام دی گول وچ خیر محمد خان سکھانی صاحب، محمد عثمان خاں ریٹائرڈ مدرس، دوست محمد خاں تے احمد خان ہیرڑی دا بہوں ممنون تے احسان مند ہاں۔ ڈاکٹر عبدالقادر اختر صاحب میڈے شکریے دے خاص طور تے مستحق ہن جے میکوں نہ صرف اُنہیں خیر شاہ تے کم کرن دی ہمت ودھائی بلکہ مفید مشورے وی ڈتے۔ مشوریں تے رہنمائی دے سلسلے وچ میں سید سبط الحسن ضیغم دا وی شکر گزار ہاں، میں فخر زمان سئیں تے سائیں منظور اعجاز بوریں دا وی

بہوں ممنوں ہاں جے انہیں خیر شاہ دے بارے ٹی وی پروگرام وچ خیر شاہ دی شاعری دا تنقیدی تے تحقیقی جائزہ گھِدا تے میڈے کیتے نویاں راہواں کھولیاں، میں ایں کتاب دا انتساب سائیں عزیز احمن ملک تے سائیں شمشیر حیدر ہاشمی دے ناں کیتے جیڑھے سرائیکی دی بہوں وڈی خدمت سرانجام ڈیندے پئین، آخر وچ میں عمر کمال خاں صاحب سیکرٹری بزم ثقافت ملتان دا وی شکریہ ادا کریندا ہے اُنہیں مہنگائی دے ایں دور وچ اشاعت دیاں ذمہ داریاں چاتن۔ میکوں آمید ہے کہ جے میڈی اے تحقیقی کاوش سرائیکی حلقیں وچ پسندیدگی دی نظر نال ڈیٹھی ویسی کیوں جے بہوں ساریں مخالفتیں تیں رکاوٹیں دے باوجود میں ایں کم کوں سامنے گھن آیاں۔

طاہر تونسوی

شعبۂ اردو، گورنمنٹ کالج لاہور

○

جاݨ سُنجاݨ

ڈاکٹر مہر عبدالحق ایم اے پی ایچ ڈی (بابائے سرائیکی)

جیکر ایں شعر آکھݨ تاں ہے جذبات تے احساسات دی ترجمانی دا، روح دیاں وارداتاں دے اظہار دا، دل دی دھانہہ پکار دا، تے زندگی دے ڈکھ سکھ تے رونوݨ تے کھلݨ، یا ٻنھاں کوں روانوݨ یا کھلانوݨ دا، تاں وت شاعری کنوں دنیا جہان دی کوئی جاہ واندی نئیں رہ سگدی، انسان بھانویں اولڑ دق بیاباناں وچ ہووے، اگھاہ، پانی مٹوں دے ریگستاناں وچ ہووے، تپیئے ہوئے یا بجر ڑیئے ہوتے کالے روہاں وچ ہووے، تعلیم یافتہ ہووے یا غیر تعلیم یافتہ، مہذب ہووے یا غیر مہذب، اوہ تے واہ کنوں وانجا نئیں رہ سگدا کیوں جو شاعری خود ہک تہذیب ہے۔ جیڑھی فطرت دی مجبوری نال ظاہر تھیندی ہے تے سکھݨ سکھاوݨ نال نئیں آندی،

بنوں کنوں لا کے تیئں دا علاقہ سرائیکی زبان دا علاقہ ہے ایں زبان دے بولݨ والے ترے کروڑ انسان ہمیشہ کنوں افلاس تے تنگدستی دا شکار رہیہن۔ فطری ماحول کݙاہیں انھاں دے حق وچ نئیں رہیا۔ اے ہمیشہ آسمانی تے زمینی آفتاں دا مقابلہ کریندے آئین، خانہ بدوشی انھاں دا معمول رہیا ہے، سخت کوشی تے جفاکشی

اِنھاں دا وطیرہ بݨ گئے۔ روزی دی تلاش وِچ وطن کوں خیر باد آکھݨ تے سفر دیاں صعوبتاں برداشت کرݨ اِنھاں کیتے کوئی وݙی ڳالھ کینھیں گویا اے لوک جم عشق کنوں و دھ غمِ روزگار دی دولت نال مالا مال ہِن

سرائیکی زبان دے اِیں وسیع تے عریض علاقے دی اُبھّی ݙلاہی چُنڈ وِچ تونسے دے ناں دا ہِک سوہݨاں جھیاں شہر آباد اے اِیں شہر دے ݙیکھݨہاروں سمندر دیاں طوفانی موجاں تے لہراں والا تیز رفتار دریا "سندھ" وہندا پے۔ ݙلاہوں کوہِ سلیمان دے کالے کالے روڑہ ہِن جنھاں دی ہیبت نال پتّہ پاݨی تھی ویندے، اِلموں تونسے دے درتے ہِک میل چوڑی تِیس وانڈھی پٹی تے جیڑھی گوݙے گوݙے ݙونگھی ہووے تاں دی وݙیاں وݙیاں چٹانا ں کوں لوڑھ گھن ویندی اے اگوں بس یا ٹرک یا اُٹھ ایندے وِچ پھس ونڄے تاں وت لبھݨ وِچ نہیں آندا۔ اُبھّے پاسے حدِ نظر تئیں ریگستاں اے، جیندے شرکݨ ریت دے ٹِبّے اسمان نال ڳالھیں کریندن۔ کہیں مسافر کنوں ہِک شخص پُچھیا "خان آں! کیڑھے پاسے دو تیاری کیتی ویندے وے"؟ مسافر وݙے ذوق شوق وِچ ہا۔ لاسکائی نال آکھݨ لڳا، "تونسہ شریف!" چوں ݙینہاں دے بعد وَل ولیا، برا حال بابکے ݙاڑہے۔ کپڑے میلے مُنہ سر دھوڑ مٹی کنوں اٹیا ہویا، کہیں پُچھیا "خان سئیں! کِتھاں گئے ہاوے؟" "سرسٹ کے ہولیں ہولیں آکھیس" تونسے تونسے!"

آکھݨ کوں تاں اے ہِک مثال اے۔ ایویں ڳالھ بݨیں ہوئی ہے، لیکن حقیقت کنوں خالی کینھیں۔ تونسے کوں شرف عطا کرݨ والی او عالی مقام ہستی اے جیکوں تاریخ حضرت شاہ سلیمان تونسوی دے اسمِ مبارک نال یاد کریندی اے، تے جیکوں آپݨیں پیرِ طریقت حضرت نور محمد مہاروی سئیں ہوݨیں "شہبازِ کہستان" دا لقب عطا کیتا ہا آپ دا دربار دُربار اَج دی زیارت گاہِ عالم ہے، تے روحانی تشنگی بجھا نوݨ کیتے چشمۂ حیات بخش اے، تونسے دے رہوݨ والا ہر شخص آپ دے فیوض و برکات دا عقیدت مند اے تے آپ دیاں تعلیمات کوں سینے نال لائی وَدّے۔ اِیہا وجہ ہے، جو اِتھوں دے لوک طبعاً شریف اِن۔ متواضع اِن۔ ملنسار اِن۔ ذہین اِن، طباع ان تے اسلامی اخوت، ہمدردی تے خلوص

دی دولت نال مالا مال اِن اہذا تونسہ شریف لفظاً تے معناً تونسہ شریف ہے، تے سرائیکی زبان دے علاقے دے رہݨ والیاں لوکاں دی پوری نمائندگی کریندے

لیکن افسوس جو ایتھاں صفتاں دے باوجود ایہ شہر ہر قسم دیاں بنیادی سہولتاں کنوں محروم ہے۔ کجھ ڈینہہ پہلے تاں اِتھاں پیوݨ دا پاݨی دی نہ ملدا ہا، روزگار دے وسائل نہ ہووݨ دے برابر ہن، ذرائع آمدورفت تے رسل رسائل بہوں گھٹ اِن پہاڑی پُرپیچ رستے تھل مارو دے ٹبے ایبٹ دیاں غرقابیاں تے سفر حضر دیاں دشواریاں ہر مسافر کوں اے آکھݨ تے مجبور کریندیں جو ہیں تونسے مونسے گیا ہم' ایندے باوجود اِتھاں لوک وسدن تے حساس دل رکھݨ والے دردمند لوگ وسدن، جنھاں دے سچے جذبات زندگی دی معمولی جھیں ٹھوکر نال وی اچھل پوندن۔ چنانچہ اِتھوں دی شاعری اُنھاں مصنوعی عناصر توں اصلوں پاک ہے، جیڑھے اج وی ملمع شدہ معاشرے دا طرۂ امتیاز ہن،

خبر ہے اِس مردم خیز علاقے کتنے عظیم الشان شاعر پیدا کیتے ہوسن جنھاں دے نغمے اَج تھل دیاں تتیاں تھاں وِچ تحلیل تھی چکن ؟ ایندا اندازہ کجھ اُوھے محقق قسم دے لوک لا سگدن جیڑھے ہک ہک ڈوہڑے ہک ہک بند دی خاطر وستی وستی تے کھوہ کھوہ پھر دے رہین، طاہر تونسوی ...... دا ناں اِنہاں کھوج کڈھݨ والیاں اِچ سرِفہرست ہے

اِس نوجوان محقق، ادیب تے شاعر دی داد ڈیوݨیں پوسی جو باوجود انتہائی مشکل حالات دے اے اپݨیں مشن وِچ کامیاب تھین تے لوکاں دیاں سینیاں کوں کھنگال تے خیر شاہ جھیں بزرگ صوفی دے نایاب کلام کوں جمع کر آئین اِنھاں کوں اے کامیابی تے جتنی مبارکباد دی ڈتی ونجے او گھٹ ہے۔

خیر شاہ دی زندگی دے متعلق اُنھاں بہوں کجھ لکھے، تے اُنھاں دی شاعری تے وی سیر حاصل تبصرہ کیتے۔ آپ فرمیندن جو

"خیر شاہ دا اعلا کلام معرفت دا کلام ہے، تصوف دیاں گالمیں ہن، وحدت الوجود دا تذکرہ ہے، خدا کوں گولݨ دا ذکر ہے، جذب تے مستی ہے، دیدار دا شوق ہے، حق دی تلاش ہے، عشق دیاں رمزاں ہن تے ہک نال ہک تھی ونجݨ دیاں وارداتاں ہن

بالکل بچائے، خیر شاہ دے کلام تے ایکوں ودھ جامع تبصرہ نہیں تھی سگدا، تاہم تصوف خود ہک ایجھاں موضوع ئے جیڑھا سالہا سال کنوں بحث دا موضوع بنیا آندے پئی گالھ تاں اے ہے جو ایں لفظ دی اتنی تشریح کیتی گئی ہے جو معنی تے مفہوم اور رخت دلائل دے جنگل وچ گم تھی گئے۔ تاریخی لحاظ نال اے صحیح ہے، جو تصوف اوں ویلے زیادہ پھلیا پھلیا ئے جیڑھے ویلے مسلماناں تے سیاسی طور تے برے ڈینہاڑے آئن چنانچہ اج وی بعض لوگ تصوف کوں زوال تے انحطاط دی پیداوار سمجھدن، ہک تصوف زندگی دے حقائق کنوں مونہہ موڑن دی راہ ڈکھیندے مشکلات تے صبر کرݨ دی تلقین کریندے، دنیا دی بے ثباتی دا سبق ڈیندے، جہان دنیا دے کاروبار کنوں نفرت ڈویندے تے بے حس و حرکت بݨا ڈیندے، ڈوجھی قسم دا تصوف دنیا کوں فانی سمجھݨ دے باوجود عمل تے زور ڈیندے، جدوجہد کوں فرض جاݨ دے تے ہتھ پیر مارݨ وچ ایہیں بقا سمجھدے۔ جیڑھے زمانے وچ خیر شاہ ہوری اکھیں کھولئین اوں ویلے ڈوہیں قسم دے تصوف رائج ہن، مسلمان ہر جاتے شکست خوردہ ہن تے مایوسی وچ گرفتار ہن روز روز دی مار دھاڑ امن تے سکون کوں برباد کر ڈتا ہا زندگی آپݨیاں تمام رعنائیاں ونجا چکی ہئی۔ روزگار دے مواقعے ختم تھی چکے ہن، مستقبل ہر کہیں کوں تاریک نظر آندا ہا۔ انھاں حالات وچ صرف تصوف ہی ذہن کوں سکون پچا سگدا ہا۔ سرائیکی زبان دے عظیم ترین صوفی شاعر حضرت خواجہ غلام فرید تصوف دے مبلغ ہوندیں ہوئیں وی زندگی دے حقائق کنوں منہ نہیں ہیندے، او انسان تے ایندیاں صلاحیتاں دے قائل تھی کے مایوسی وچوں امید دی راہ کڈھ آندن تے انسانیت دیاں اعلیٰ قدراں دی تبلیغ کریندن۔ او "وحدت الوجود" دا وی اے مطلب نہیں گھندے جو ہر چیز خدا ئے، بلکہ اے آہدن جو جہاں دنیا دی کوئی چیز حق تعالےٰ دے نور کنوں خالی کینھیں۔ انسان اشرف المخلوقات ہوݨ دی حیثیت نال حق دی حضوری دے زیادہ قابل ئے خواجہ صاحب محبت تے عشق حقیقی کوں انسانیت دیاں ساریاں مرضاں دا دوا سمجھدن تے ایندے وچ مستغرق تھی ونجݨ وی تلقین کریندن۔ انھاں دی ایں حقیقت افروز

تعلیم دا اثر اوں وقت دے تمام شعرا قبول کیتا۔ کہیں تھولا کہیں بہوں، تے آپنڑیاں شعراں کوں ایں رنگ وچ رنگنڑ دی کوشش کیتی

حضرت نور محمد مہاروی رحمتہ اللہ علیہ دے چار جیّد تے عالم فاضل خلیفے ہَن

۱۔ حضرت محمد عاقل صاحب (حضرت خواجہ غلام فرید دے ڈاڈا)

۲۔ حضرت نور محمد صاحب سرائی جنھاں دا مزار حاجی پور شریف اچ ہے

۳۔ حضرت شاہ سلیمان تونسوی صاحب تے

۴۔ حضرت حافظ جمال ملتانی صاحب۔ اُنھاں چوہاں بزرگاں تبلیغ اسلام وچ کار ہائے نمایاں سرانجام ڈتّن تے دین اسلام کوں صحیح رنگ وچ عوام دے سامنڑیں پیش کیتے انھاں دے فیوض و برکات دا سر چشمہ ہکو ہا۔ ایں کیتے انھاں ساریاں دی تعلیم وی ہکے رنگ دی ہئی۔ اے بزرگ عالماں دے قدردان ہَن تے بے علماں کوں اسرار و رموز نہ ہَن ڈسیندے۔ کیوں جو گھٹ علم دے لوک "وحدت الوجود" جیہیں نازک مسئلہ کوں نہیں سمجھ سگدے تے اِنھاں دے بھڑک وینجنڑ دا خطرہ ہے۔ اِنھاں چوں بزرگاں دیاں تعلیمات دا اے نتیجہ نکھتا جو سرائیکی زبان بولنڑ والیاں دا ادھا علاقہ تصوف دے نکات کوں سمجھنڑ پے گیا۔ تے وستی وستی دے شاعر عوام الناس دی سمجھ دے مطابق تصوف دی زبان وچ شعر آکھنڑ پے گئے۔ حضرت حافظ جمال ملتانی رحمتہ اللہ علیہ دا اے شعر ڈیکھو۔

اِتھو ویلا ہتھ تیڈے ناں اَسی دھی بلیاں ٹیں
اُتھ جمالؔ سہاگنڑ سوہے جو شوہ دے من بھائیں

تے ونت خیر شاہ سیں دالے شعر پڑھو۔

جھڑ گھنگھور الست ہمیشہ رُت ساونڑ مہینہ وسایا
رُت ساونڑ دی خیر ہمیشہ جیں شوہ نال سہاگ ہنڈھایا

نہ صرف ڈوہاں دا مرکزی خیال ہکو ہے بلکہ اسلوب بیان تے مضمون وچ وی فرق کینھیں

حرف "الف" ابجد دا پہلا حرف ہے، گویا ابتدائے کلام دی ہے لفظ اللہ دا وی پہلا حرف الف ہے تے اللہ تعالیٰ ساری کائنات دی ابتدا ہے، ایں تعلق نال صوفیاں کرام الف کنوں اللہ مراد گھنیدن،

الف اللہ چنبے دی بوٹی مرشد من وچ لائی ہو

اللہ ہک ہے لہذا الف دی ہک ہے، گویا توحید دی علامت ہے توحید ثنویت کوں برداشت نہیں کر سگدی، الف دے بعد بے حروف ثنویت یا ماسوا دے مظہرہن توحید دے پرستاراں کیتے الف دے بعد بیا کوئی حرف کینھیں، خواجہ غلام فریدؒ ایں فرمیندن،

الف ہکو ہم بس وے میاں جی

ہور کہانڑیں مول نہ بھانویں | الف گیئم دل کھس وے میاں جی
بے تے دی ہئی گل ناں کائی | الف کیتم بے وس وے میاں جی

خیر شاہ ہوریں دے کئیں خواجہ صاحب دی ایہہ کافی ضرور پڑھی ہوسی کیوں جو انہاں دے ڈوہڑے وچ خواجہ صاحب دا پورا مصرع موجود ہے، فرمیندن

"الف" ہکو ہم بس وے میاں جی" ہے" دی غرض تر کائی
اوّل آخر ظاہر باطن اساں نال "الف" دل لائی،
ناں ڈے درڑکے میاں الف کوں پڑھ واہ رمز الف سمجھائی
خیرا جاں دل الف لگی آہیں ہیم کیتی رشنائی

توحید وجودی دا سبق پڑھن دے بعد دنیاوی علوم توں دل اچاٹ تھی ویندے دنیا خرابی دا گھر ہے جیتھاں قلب کوں سکون نہیں ملدا۔ آخرت دے سنوارڻ کیتے دنیا دی دے جھمیلیاں کنوں آزاد تھیونا تاں پوسی۔

سمجھ خرابی دنیا دی دل عقبیٰ پیچ لدھوسے،
خیر گئے چھٹ علم جہاں دے جڈاں عقبیٰ سبق پکوسے

لیکن عقبیٰ وی ایں دنیا دے فرائض ادا کرڻ بغیر حاصل نہیں تھیندی عقبیٰ تیں پہنچن کیتے دنیا ہک پل دا کم ڈیندی ہے۔ رب واسطے ذریعہ تے اصل مقام

نہیں۔ دار العمل ہے، دار الجزا نہیں

دنیا ظاہر وچ حقیقی خفیہ کوئی وِرلا جانڑے
ظاہر باطن مظہر بے شک مظہر کون پچھانڑے،

لہٰذا عمل بہوں ضروری اے۔ بے عملا ڈوہاں جہاناں دیاں نعمتاں کنوں وانجا رہندے۔

عالم ہونویں تے عمل نہ کریں وچ داغ ڈِٹو گل لاوے
صافی سرو دی سمجھ نہ جا تو ظاہر چمن وچ جاوے
نرگس طرح نہ سمجھیو ذرا جو نال صحن اکھ بھاوے،
خوبی خیر حقیقت ظاہر جو ہر پوٹی گل ناوے۔

عمل توں مراد اے نہیں جو اتھوں دیاں لذتاں وچ گم تھی کے انسان تخلیق دے اصلی مقصد کوں بھل ونجے تے حرص و ہوس دا بندہ بنڑ کے زندگی دیاں مستقل قدراں دے تحفظ کنوں غافل تھی ونجے۔ خیر شاہ سالک کوں طنزاً آہدن جو۔

عمر ونجایو وچ میتاں مستی دور نہ کیتو
حرص ہوس دا حفیظ کیتو ہی معنی صاف نہ کیتو۔
جو کجھ ڈٹھو ڈیکھ نہ جاتو دیدہ شرم دی سیتو،
خیر کیتو برباد حیاتی حاصل کجھ نہ کیتو،

بعض درویش تے فقیر محض ڈکھاوے تے درویش تے فقیر ہوندن، انہاں دے اندر روحانیت اصلوں نہیں ہوندی، لے حرص ہوا تے بندے ہوندن تے مخلوق دے لٹنڑ کیتے ڈکھاوے دی فقیری بنائی رہندن، ایجھیں کوڑے دغا بازاں کنوں بچ کے رہنڑ مناسب ہے۔ شوق تعریف فقیراں دی بن کوڑ نہ مول الائے

منع غیب بیان شرح وچ گل غیب فقیر ڈسائے
زال تے منتظر س اولاد منگن سبھ آن تعویذ لکھائے
لکھ ڈیون تعویذ انہاں کوں اُٹھ گھوٹے ڈے اندھائے

ڈیکھ تے رات اِیہے کم ہَنس شغل جوڑ مچائے
جے جمّن دھیریں نحّے رب ڈے پیتر ڈمے خود لائے
گھِنّن وِدھائی تے کڈھی شتائی آگھوڑا در گڈائے
لِنّن خیر نصیبا ہر جا رب مُوڑی مال ڈوائے

اینویں سیتاں دے ادملاّن دی قابلِ مذمت ہِن جیڑھے بھول تھوڑا علم رکھیندن تے صوم وصلوٰۃ دی رمز کوں نھیں سیکھیندے

نیت کعبے دی مُول نہ جاتُن جیڑھے خاص امام سڈانوں
الف اشارہ مول نہ جاتُن کھڑ قرات لتاں سناتوں
رکوع سجود دی خبر نہ کائی اینویں آنون تے بھج جانون
خیر نماز عشاق اُنھاں دی جو نہ بھیر سلام ولانون

ایں قسم دے مُلاّں ہمیشہ بے حضور رہندن، خشوع خضوع دی لذت کنوں محروم ہن۔ عشق دے کیف کنوں بے خبر ہِن۔

ہک حضور دِل دُور تھئے کئی دُور دِل بن حضورے
تا نمہ تھئی بے سانگ مثل نت بھلے دل ضرورے
جو دِل بھانے ڈسدا ماہی نھیں اکھیاں توں دُورے
سکدیں خیر کوں خیر ملیا ماخیر ماہی خود نورے

عشق دی نماز حضور دی نماز ہوندی اے، عاشق اُٹھ پہر حضوری وچ رہندن گویا مصروفِ نماز ہوندن۔ اِنھاں دا جذب تے شوق رکوع سجود دی جا تے ہوندے اے ہمیشہ یادِ حق وچ مست رہن والے لوگ سنت، نفل، فرض تے واجب کوں توحید دے رنگ وچ ڈھان

عاشق عشق نماز ہمیشہ لاحرفوں کرن ادائی
سنت نفل تے فرض واجب نھاں سمجھ کیتی یکتائی
قرات سکوت تے خفیہ سجدہ او خفیہ خانہ جاہی

عشق دی خیر خبر جاں آئی ولدی خبر نہ کائی

ایجھیں نماز دا تعلق دل نال ہے۔ دل انساں دیاں روحانی قوتاں دا مرکز ہے
دوست دی تصویر وی دل دے نہاں خانے وچ موجود رہندی ہے، جیں ایں
دوست دا عرفان دل دیاں اکھاں نال کر گھدا، او کوں دلائل تے براہین دی ضرورت
نہیں رہندی۔ کثرت وچ وحدت ہے

جیں دل دوست سنجاتا دل وچ سوئی دل دُور دلیل کنوں
دل دا یار ملیا وچ دل دے کثرت ڈیکھ قلیل کنوں
آتش آپ تھئی وچ دل دے سمجھ توں مرخلیل کنوں
تھیا پختہ سبز خلیل دا خیرا ظاہر فیض جلیل کنوں

لہذا عشق اوّل ہے تے عشق ای آخر ہے۔

نا ملامت کر نہ میکوں نہ تقسیم عشق پچھو نہاں —— ہم رب سونہاں
باغ بہشتی کھس تے میکوں ڈیندی دوزخ چوہاں —— ہم رب سونہاں
بٹھ کھیڑیاں دے طول وناہیں رحم چا ایم راجھو دا دھونہاں —— ہم رب سونہاں
خیر خیال نہ ویسم دل توں تت رہندا شوق اگوہاں —— ہم رب سونہاں

علم ہندسے دی رو نال کون ومکان دا وجود نقطے دا محتاج ہے، نقطہ ابتدا ہے
خط دی تے خط سمت کوں ظاہر کریندے، کون ومکان دے اندر کوئی شے ایجھیں کینھیں
بخیر ڈھی ہ خطوط" کنوں مبرا ہووے۔ نقطے دا آپنڑاں وجود ہے، لیکن ایندی جسامت
کینھیں۔ یعنی لمبائی، چوڑائی تے موٹائی کنوں پاک ہے، اکھ نال یا نہایت طاقتور خورد
بین نال وی نظر نہیں آسگدا۔ کیوں جو اے محدود نہیں غیر محدود ہے علم ہندسے دے
ایں نقطے کوں خیر شاہ تمام علوم دی ابتدا آکھیے۔ یعنی جامد تے ساکن نقطہ حرکت کرے
تاں ایں نقطے نال خط پیدا تھیندے، خطوط دی ترتیب نال حروف بنڑدن تے حروف
دے اندر دنیا جہاں دے تمام علوم سمائے ہوئن۔ خیر شاہ آپنڑیں علم دی وسعت دے
مطابق نقطے کوں صفر آہدن تے ایکوں عالم اسباب دی بنیاد دا مقام ڈیندن، زیادہ

گہرے فلسفے وچ نئیں ویندے، تاہم انھاں دی لے گالھ عام روش کنوں ہٹ کے ہے۔ جیکوں صوفیاں کرام دی اکھول کے نئیں ڈسیا، لب بند رہون تاں چنگاں ئے

علم آہا ہک صفر دچاے، صفر اسباب بنایا نیں
الف والناس صفر توں ظاہر اوں جوڑ قرآن ڈکھایا نیں
جیں دل بجھیا راز صفر دا اوہیں قرآن پچایا نیں
خیر عشاق صراف صفر دے اوں گر کر بیان سنایا نیں

اے خیال سب توں پہلے حکیم عمر خیام پیش کیتا ہا جو ایں جہان وچ اساں پتلیاں وانگوں ہیں تے ڈینہہ رات تماشا ڈکھا کے غائب تھی ویندے ہیں عمر خیام دی رباعی دا ترجمہ اے ہے،

اَساں ہیں سب پتلیاں وانگوں فلک ہے راند رسائی
اے ہے گالھ حقیقی اَتے نہیں مجاز دی کائی،
ہستی دے ایں بٹری میلے جھٹ ہک کھیڈ ڈکھا کے
وچ صندوق عدم دے واپس ہک ہک واری آئی

خیر شاہ ہوراں ایہی خیال کوں ایں طرح بدھے،

رب جہاں بنایا پتلیاں شب روز تماشا تھیندے
لشکر، صفاں، ہاتھی، گھوڑے سبھ ہوئے زندے ڈسیندے
جگ تماشا رہوے تداں وچ موئے مرن ہو جیندے،
وچ پتلیں خیر کھڈار زندہ تھیا زندہ سمجھ کھیندے،

خیر شاہ دا براہ راست تعلق عوام نال ہے، ایں کیتے او بنیادی طور تے عوامی شاعر ہے، جیڑھا عموماً روایات دا پابند ہوندے، تاہم خیر شاہ دی شاعری وچ اجھیں اجزا وی ملدن جیڑھے عام روایت کنوں ہٹ کے ہن، او خشک صوفی دی بجائے حس مزاح دا مظاہرہ وی کریندے، ذیل دا بند ڈیکھو جیندے وچ آپنڑیں علاقے دی عام زندگی کوں مزاحیہ انداز وچ پیش کیتا گئے،

چیتر بہاراں کھلیاں پر ہن کاں اساڈے کھیاں
پھر پچھر حاضر تھئے سب کر کے نیشاں تکھیاں،
ڈینہاں دھپ تے راتیں اگ تم نہ جانڑ اکھیاں،
خیراتاں ہن پئے بھگتیندے ڈیکھ متھے دیاں لکھیاں

ہنڑ ہک کافی ملاحظہ فرماو جیہڑی روایاتی کافی دے معیار تے ہر طرح پوری لہندی ہے

مٹھی بات ماہی من بھانونڑ دی — کر گالھ کئی گل لانونڑ دی

اس بات تیڈی حیران کیتا،
دل درد تے گھر ویران کیتا،
رنج رونونڑ غم سامان کیتا
کدیں کریں ہا رمز ہسانونڑ دی

جیکوں موُنہہ ڈکھا چھپا نویں توں،
اوکوں شہر بزار رولانویں توں،
اوں توں ملک جہان ہسانویں توں
کر شفقت موُنہہ ملانونڑ دی

جیں موُنہہ ڈٹھا بیمار ہویا
کم کار جہان ہلا چار ہویا
ڈینہہ رات تمام آزار ہویا
کر رحمت درد ونجانونڑ دی

جتھاں عشق آیا اتھاں ریت نہ کائی
اوں ریت جہان تمام ونجائی
اوں جگ ملامت سر تے چائی،
ہئی خیر ملامت چانونڑ دی
کر گالھ کئی گل لانون دی

قصہ کوتہ۔ خیر شاہ دے کلام وِچ آپݨے وقت دے تقاضیاں دی پوری کیفیت ملدی ئے سارا کلام پڑھ وݨجݨ دے بعد اینویں معلوم تھیندے جینویں پھوگ۔ کنڈیری بوٹی۔ اکڑی تے سنوھارُ دے خود رَو پودیاں دے درمیان ہِک گلاب دا پھُل تریا کھڑا ہووے، اللہ کرے ایں پھُل دی خوشبو سرائیکی زبان دے سارے علاقے وِچ بھنڈ ڑے تے ایندی مہک ہنجھاں گمنام شاعراں دے کلام کوں منظرِ عام تے گھِن آوݨ دا وسیلہ بݨے۔ جینویں جو جناب طاہر تونسوی صاحب وقت دی قربانی ڈے کے ایں گم شدہ کلام کوں کٹھا کر آئین تے ایکوں ہمیشہ دی پائندگی ڈیوݨ وِچ مددگار بݨیں، سرائیکی زبان دا سارا علاقہ انہاں دا ممنون ئے

خیر شاہ دی حیاتی دے حالات

خیر شاہ دی حیاتی دے حالات کتھائیں لکھیے ہوئے نئیں ملدے پرانڑے لوکیں توں جیڑھے حالات معلوم تھین اُنہیں توں اے پتہ لگدے جے خیر شاہ دا خاندان گیلانی سادات ہا تے اُوچ شریف توں ہجرت کر تے تونسہ توں ست میل دے فاصلے تے ہک وستی گھالی وِچ آباد تھیا۔ اے وستی دریائے سندھ دے کنارے تے ہائی اے خاندان حضرت دین پناہ سائیں دا مرید ہا۔ ایں کیتے اپنڑے پیر دی خانقاہ دے نیڑے نیڑے وسن دی وجہ سمجھ وِچ آندی ہے، افسوس دی گالھ اے ہے جے خیر شاہ دے بزرگیں دے حالات تاں بجائے خود خیر شاہ دے اپنڑے حالات وی نئیں ملدے۔ ایندی بہوں وڈی وجہ تاں اے ہے جے ایں علاقے دے لوک گھٹ پڑھے لکھے ہِن، ڈُوجھا روزی دے چکر وی انہیں کوں اے مہلت وی نہ ڈِتی جے او انہیں گالھیں کوں محفوظ کر گھِنن ہا۔ ایہا وجہ ہے جے خیر شاہ دے حالات وی اندھارے وِچ ہِن، بہرحال اے گالھ تاں واضح ہے، جے خیر شاہ گھالی وِچ

پیدا تھے۔ انہیں دی تاریخ پیدائش دا پتہ نیئں لگ سگیا، کافیں دا مطالعہ کریندے ہوئیں انہیں دی عمر دا پتہ لگدے جیندا انہیں خود ذکر کیتے، ہک جاہ تے فریندن

سال ستر وچ آئی حیاتی منجھ جیکر وچ ظاہر تھیا تھی

ہک بئی کافی وچ ایں طرح آہدن

سال نوے ۹۰ وچ نویں جمو سے بازی عشق دی سکھو سے

ایں طرح انہیں دے اپنڑے اکھان دے مطابق انہیں ۹۰ سال عمر پاتی، خیر شاہ دی تاریخ وفات دا تاں پتہ لگ گئے، جے او ۲۴ ماگھ ۱۲۸۳ھ وچ انتقال فرماگئے، عیسوی سن دے حساب نال اے ۱۹۰۴ء بنڑ دی ہے، جیکر اساں خیر شاہ دی عمر نوے سال وی من گھنوں تاں انہیں دی تاریخ پیدائش ۱۸۱۴ء بنڑ دی ہے، چونکہ اے کافی جیندے وچ انہیں اپنڑے آپ کوں نوے سال دا اظاہر کیتے انہیں دی حیاتی دے آخری حصے دی کافی ہے ایں کیتے ایہا تاریخ صحیح ڈسدی ہے،

روایت دے مطابق خیر شاہ ابتدائی تعلیم مسجد دے امام کنوں حاصل کیتی قرآن پڑھنڑ دے بعد عربی، فارسی دا درس حاصل کیتا تے گلستان بوستان پڑھی، چھوٹی عمر کنوں انہیں دا دل دنیا وچ نہ لگدا ہا۔ بہوں پاکیزہ خیالات دے مالک ہن ہر ویلے خدا دی یاد وچ مصروف رہندے ہن، ایں کیتے وستی توں نکل کرائیں دریا دے کنڈھے تے آ بہندے ہن، کہیں کہیں ویلے ایجھاں مجذوبانہ گالھیں کریندے ہن جیڑھیاں لوکیں دی سمجھ وچ نہ آندیاں ہن کیوں جو اے معرفت دیاں گالھیں ہوندیاں ہن تے عام ذہناں دی اتھاں رسائی ممکن وی نیئں، ایں سلسلے وچ کئی روایتاں مشہور ہن،

ہک دفعہ امام مسجد مسیت وچ بہہ کرائیں نسوار کھاندا پیا ہا خیر شاہ پچھیا۔ کیا بھینڑ دے گھر بھرا آ سگدے، امام مسجد آکھیا۔ شرع ایندی اجازت ڈیندی اے خیر شاہ واپس آگئے تے تھوڑی دیر بعد حقہ گھن کرائیں مسجد وچ پہنچ گئے امام مسجد آکھیا شاہ صاحب اے کیا؟ فرمایا حقہ نسوار دا بھرا ہے تے شرع بھرا کوں بھینڑ دے گھر آونڑ دی اجازت ڈیندی اے، امام مسجد بہوں پھکا تھیا۔

خیر شاہ دا زمانہ اوہے جیڑھے ویلھے سامراجی قوتاں اسلام کوں مٹاون کیتے سرگرم عمل ہن انہیں دے مقابلے وچ اللہ دے نیک بندے اپنا کم کریندے پئے ہن تونسہ دے وچ حضرت خواجہ اللہ بخش سائیں، کوٹ مٹھن وچ حضرت خواجہ غلام فرید سائیں ملتان وچ حضرت خواجہ حافظ جمال ملتانی سائیں تے کوٹ ادو دے علاقے وچ حضرت عبدالعزیز پرہاروی دے علم تصوف تے بزرگی دا چرچا ہئی تے اے صوفیا اوں ویلھے اسلام دیاں کندھاں ہن اے سارے بزرگ خیر شاہ دے ہمعصر ہن، خیر شاہ کوں بزرگی خدا دی طرفوں ملی ہئی تے معرفت دا فیض وی ذات حق توں عطا تھیا، ایں حوالے نال او مجذوب ہن، عارف ہن۔ لوک انہیں کنے دعائیں منگویندے ہن۔ خیر شاہ فریندے ہن "آکھو دعا واسطے خیر ہے"، ایں طرح اپنے کیتے وی دعا کرا گھندے ہن۔ خیر شاہ دی معرفت دیاں گالھیں اج تائیں وی لوکیں کوں یاد ہن، ہک دفعہ مصلیں تے کوٹ تائیں دا ہک قافلہ گھالی دے نال آ لتھا، اے لوک گدھیں تے سامان لڈیندے ہوندے ہن تے انہیں کوں حرام حلال دی تمیز دی کوئی نہ ہوندی ہائی، خدا دا کرنا اے تھیا جے بہوں زور دی بارش آگئی تے بگاوی ڈھٹھا۔ انہیں غریب لوکیں کوں سر لکاون دی جاہ نظر نہ آئی، خیر شاہ کنوں نہ رہ سگیا، انہیں انہیں لوکیں کوں گدھیں سمیت مسجد وچ واڑ ڈتا سویر تھئی تاں او مسافر اٹھو گئے گئے، خیر شاہ مسجد صاف کیتی، امام مسجد دی آ گیا تے اونکوں پتہ لگا جے خیر شاہ مسجد وچ مصلیں کوں ٹکائے، اوں خیر شاہ توں پچھیا تساں اے کیا کیتے خیر شاہ فرمایا میں اے سوچے جے بہا انہیں کوں کوئی وی سر لکاون دی جاہ نہ ڈیسی، خدا دے گھر توں تاں کوئی دی کیں روک سگدا۔

ہک واری امام مسجد کو فرمایا، اے تسبیح میکوں ڈے ڈے میں کتے دے گل وچ بیہاں، امام بہوں غصے تھیا تے خیر شاہ تے کفر دا فتویٰ لاون دا ارادہ ظاہر کیتا۔ اے گالھ حضرت خواجہ اللہ بخش سائیں تک پہنچی۔ حضرت سائیں فرمایا خیر شاہ ٹھیک آہدے کتے کنے خیر شاہ دی مراد نفس پلیت ہے۔

خیر شاہ دے بارے وچ اے خیال غلط ہے جے او لاولد موئے ہن، انہیں دا

ہک لڑکا ہا جیندا ناں صاحب شاہ ہا او چھوٹی عمر وچ فوت تھی گیا ہا، خیر شاہ خود نماز جنازہ پڑھائی تے بالکل نہ رُنے، اپنے ہتھیں نال اپنے جگر دے ٹکڑے کوں دفن کرݨ توں بعد اپنے پیر دین پناہ سائیں دی درگاہ دو روانہ تھی پئے۔ لوکیں روکیا۔ فرمایا ہݨ برداشت نئیں تھی سگدا۔ ست اٹھ ڈیہنہ بعد گھالی واپس وَل آئے

خیر شاہ دا انتقال ۴ ماگھ ۱۳۱۲ھ بمطابق ۱۹۰۴ء نوے سال دی عمر وچ تھیا۔ انہیں دا مزار دریا دے کنڈے تے ہا، دریا دے چڑھن نال وستی گھالی ڈھے پئی۔ ایں کیتے صندوق ڈوجھی جاہ تے دفن کیتا گیا۔ اج کل جتھاں مزار ہے اتھاں صندوق تریجھی دفعہ دفن کیتا گئے۔ مزار دی حالت بہوں خستہ ہے بس قبر دا نشان بلدے، البتہ ہݨ محفوظ جاہ تے ہے۔

کلام دا تنقیدی جائزہ

خیر شاہ پیدائشی شاعر ہن۔ شاعری دا ورثہ اُنہیں کوں قدرت دی طرفوں ملیا ہا۔ جیویں انہیں دے حالات دا تحریری طور تے سراغ نئیں ملدا۔ اینویں اُنہیں دا کلام وی کتھائیں لکھیا ہویا نئیں ملدا۔ بس لوکیں کوں زبانی یاد ہے۔ ایں کلام وچ زیادہ تر ڈوہڑے ہن تے کجھ کافیاں وی ہن۔ ایں وقت تائیں ۱۵۱ ڈوہڑے تے ۲۰ کافیاں کٹھیاں تھی سگیاں ہن، اُمید ہے جے وقت گذرن نال انہیں دا بیا کلام وی لبھ پوسی ہتر سال دا طویل عرصہ گذرݨ دی وجہ نال انہیں دے کلام وچ بہوں سارا فرق پئے گئے بہر حال جیڑھی صاف صورتِ حال سامنڑے آئی ہے اوندے مطابق متن کوں صحیح کر ڈتا گئے

خیر شاہ دے حالات وچ لے ملدے جے انہیں مسجد وچ عربی فارسی دی تعلیم حاصل کیتی ہے۔ انہیں دے کلام کوں پڑھ کرائیں لے صاف پتہ لگدے جے اے عام پڑھے لکھے شخص دا کلام نئیں تھی سگدا۔ ایندے پس منظر وچ بہوں وݙا عالم تے فاضل شخص بیا بلیندے موضوع۔ مواد۔ تشبیہاں۔ استعارے۔ علامتاں۔ فارسی عربی دے الفاظ تے معرفت دیاں جیڑھیاں گالھیں شعر دے پردے توں ظاہر تھیندن۔ ایں گالھ کوں ظاہر کریندن جے منصور دے پردے وچ خدا بلیندا پئے۔

دُر صدف دریا ہمیشہ وِچ دریا دید نہ بھاے،
غوطہ مار غواص بحر وِچ رُل گئے بحر وچالے،
دید کشا غواصیاں دی نت لبھن موتی متوالے،
خیرؔ خرید کرے کوئی موتی رکھے بیت غواصیاں نال اَے،

خیر شاہ دا سارا کلام معرفت دا کلام ہے۔ تصوف دیاں گالھیں ہن۔ وحدت الوجود دا تذکرہ ہے، خدا کوں گولن دا ذکر ہے۔ جذب تے مستی ہے۔ دیدار دا شوق ہے۔ عشق دی تلاش ہے، عشق دیاں رمزاں ہن تے ہک نال ہک تھی وچن دیاں وارداتاں ہن۔ انہیں موضوعات کوں خیر شاہ اپنی علاقائی علامتیں نال بیان کیتے۔ زبان عوامی زبان ہے البتہ کتھائیں سِدھی سادی گالھ نئیں آکھی گئی، دل والے ای سمجھ سگدن

خیر شاہ تصوف دا رستہ کیوں اختیار کیتے تے اپنی شاعری کوں بس انہیں موضوعات کیتے کیوں وقف کر ڈتے، بنیادی وجہ تاں اے ہے جے خیر شاہ صوفی تے عارف ہن، انہیں تے خدا دے درمیان جیڑھا رشتہ ہا اوکوں خیر شاہ شعر دی زبان وِچ بیان کیتے، ڈوجھی وجہ اے ہے جے اوں ویلھے تصوف دی شاعری دا چرچا ہا۔ حضرت خواجہ فرید آفاقی لب و لہجے وِچ کافیاں آہدے پئے ہن، حضرت حافظ جمال ملتانی سی حرفی دے ذریعے ایں موضوعات کوں لکھدے پئے ہن۔ محمد بخش نور ونز ڈِرہ دٖھڑیں وچ اپنیاں صلاحیتاں دے جوہر ڈکھیندے پئے ہن۔ پنجاب وِچ میاں محمد دی شاعری دا چرچا ہا۔ اے جیڑھا رنگِ شاعری اوں ویلھے اُبھر دا پیا ہا خیر شاہ دی اندر اثر توں نہ بچ سگے تے اُنہیں وی اپنے ہمعصر شاعریں نال آواز ملائی۔ لپنے نزدیکی علاقے وِچ خوشدل تے اللہ داد دی شعر آہدے پئے ہن پر اُنہیں دا رنگِ سخن تصوف نہ ہا، او عشقیہ شاعری پئے کریندے ہن خیر شاہ دے ہمعصر شعرا جیڑھے ویلھے وحدت الوجود داں گالھیاں شعر دے پردے وِچ بیان کریندے پئے ہن اوں ویلھے خیر شاہ وی اپنی آواز انہیں نال ملیندا پیا ہا۔ پر رنگ جدا آہنگ جدا تے ڈھنگ پیا۔ سمجھن دا رنگ پیا۔ سوچ دا انداز پیا۔ پر نہ ہا کوئی راز پیا

الف اللہ بس ہک وے میاں جی دی شکل اُبھردی پئی ہائی۔ ایں وقت خیر شاہ وی ہک وِچ

ہک تمی وکھی دے راز توں پردہ پیا اُٹھیندا ہا تے اوندی آواز ایں طرح اُبھر دی پئی ہائی۔

الف اللہ وِچ مسجد دے اساں پڑھن مسیت بگیوسے
ہیلی پٹی تختی دے وِچ بکڑ اُستاد بُگدھوسے
زیر زبر پیش اگوں سارا صحیح حرف بجوسے،
گھڑی مدی ہمدرازی کوشش چھک چھکوسے
ڈو زیراں اَن بَن اِن بِن اُن بُن سبق پکوسے،
وجزمی تختی دے وِچ وحدت رمز لدھوسے
ہی یزمی یاری یار دا سارا رنگ ڈٹھوسے،
نوں بتی شدی تختی دے وِچ حاصل راز تھیوسے
کل یزمی اَب تے اَب سب تکرار کیتوسے،
حاصل خیر تھیوسے قیدہ جو قرآن تمام پجوسے،

ایں کلام توں اے ظاہر تھیندے جے خیر شاہ وحدت الوجود دے نظریے دے قائل ہَن تے اپنی ذات کوں خدا دی ذات وِچ گم کرݨ انہیں دی حیاتی دا مقصد تے مدعا ہا۔ ایں دنیا تے جہان دی انہیں دے سامݨے کئی وقعت نہ ہائی۔ بہوں سارے ڈوہڑیں وِچ اے خیال ملدے تے ساری دنیا کوں چھوڑ کرائیں "عشق سبق پکوسے" دی ڳالھ سامݨے آندی ہے۔

ڈوہڑیں دا مطالعہ کریندے ہوئیں خیر شاہ دی زبان وِچ بہوں سارا فرق نظر دے بغیر استعمال اے ظاہر کریندے ہے او سفر وِچ دی رہندے ہَن تے ٹر پھر کرائیں دنیا اسلہ ڈیہدے ہَن۔ ایں کیتے ملتان تے بہاولپور دی زبان اتھاں انہیں دے کلام اے ڈِسدے، ڈوہڑیں کوں پڑھ کرائیں اے اندازہ تھیندے جے خیر شاہ موسیقی کنے ناواقف ہَن کیوں جے انہیں دے کلام وِچ موسیقیت نظر نہیں آندی۔ خیر شاہ مطلب دی ڳالھ کرݨ کوں زیادہ اہمیت ڈِتی اے، خیر شاہ دے ایں کلام وِچ تجربات دی گہرائی دی نظر نئیں آندی، ایندی وجہ اے ہے، جے انہیں اپݨے خیالات گھٹ پڑھے

لکھیں لوکیں تائیں پچاون ڈ کیتے عام فہم تے سادہ طریقے نال شعر آکھن، ایہا گالھ خیر شاہ دی خوبی دی ہے۔ جے او براہِ راست عوام نال مخاطب تھیندن، ایں کیتے او عوامی شاعر ہن تے انہیں دا رابطہ اپنڑے علاقے دے لوکیں نال استوار ہے، ایہا وجہ ہے ہجے لوکیں کوں خیر شاہ دا ہِکوں سارا کلام یاد ہے، خیر شاہ دے کلام دی وڈی خوبی اے ہے جے انہیں جیڑھیاں علامتاں اپنی شاعری وچ بیان کیتن انہیں تیں علاقائی رنگ ہِکوں غالب ہے۔ انہیں اپنڑے آسے پاسے دی گالھ کیتی اے تے اپنڑے اِنوں اُنوں دے کھنڈیے ہوئے موضوعات تے قلم چاتے۔ دریا۔ مچھی۔ منجھیں۔ سیڑھ۔ اڈر۔ سپ۔ پور۔ ملاح۔ اُک اُپ تے ایں طرح دیاں ہِکوں ساریاں علامتاں خیر شاہ استعمال کیتن۔ انہیں علامتیں خیر شاہ دی شاعری دے موضوعات کوں محدود نئیں کیتا تے وسعت عطا کیتی اے، عشق دیاں انہاں رمزاں وچ عشق دیاں لوک داستاناں دے ہیرو۔ ہیروئن، مرزا صاحباں۔ سستی پنوں تے ہیر رانجھے دا ذکر وی آ گئے، خیر شاہ بعض نویاں علامتاں دی استعمال کیتن جیڑھیاں اوندے ہمعصر شاعریں وچ نظر نئیں آندیاں، ایں توں خیر شاہ دی پہچان تھی سگدی ہے، تے اوندے منفرد رنگ دی گول دی

تن کوٹ تے منہ دروازہ کوں اکھیاں عاشقاں راہ ہے
دل تخت سلطان تدیمی زبان رسول پناہ ہے
پاینجہ شیر اسد اللہ بے شک بخش جہاں پناہ ہے
خیر ڈٹھا یقین اللہ خود خیر یقین خدا ہے

ایندے علاوہ ڈوہڑیں وچ خیر شاہ دا انفرادی رنگ جھلکدا ہویا ڈٹھا ونج سگدے۔

ظاہر طور تے اے ڈوہڑے ہن تے انہیں دی بحر وی بحر متدارک ہے پر بعض جاہ تے مستزاد وی آکھ ویندن۔ کہیں کہیں جاہ تے چار مصرعیں دی بجائے ترے یا ست مصرعے وی آویندن۔ بعض ڈوہڑیں دا بحراں وی سمجھ وچ نئیں آندیاں، ایں اعتبار نال جے اساں انہیں کوں بند آکھوں تاں زیادہ مناسب اے۔

ڈوہڑیں دے مقابلے وچ کافیں وچ موسیقیت نظر آندی اے، کافیں وچ موضوعات دا تنوع وی ملدے تے انہیں دا لب و لہجہ نواں وی ہے تے نویکلا وی بنیادی موضوع اتھاں وی تصوف ہے، عشق دے حوالے نال خدا دی گول انہیں دا موضوع وی بݨدے۔ البتہ جذبے دی سچائی تے صداقت ہر مصرعے توں اُبھردی ہوئی نظر آندی ہے۔ بعض کافیں وچ خطابیہ انداز بہوں خوشگوار اثر سٹیندے انہیں کوں پڑھ کرائیں لذت تے لطف ملدے۔ ایجھیں موضوعات دی ول وِیندن جیڑھے ہِے ہمعصر شاعریں دے کلام وچ نظر نئیں آندے۔

چھک ہوش دی پاڑ پیتاں کنے ہجھیں راز لبیں وِچ حال کنے
ایہا پاڑ اولڑی لائی ریہئی ہوتی جند دی جوڑ سکالی ریہئی
اندھی دل نہ کہیں رجائی ریہئی کدھ آپیں آپ کوں جال کنے

خفیہ چالا جوڑ بݨڑ ایو برقے دے وچ برقہ پایو
بن تن باطن ظاہر ڈکھایو سبھ چالا کل کمال پیارا آ

حرف "ما" قدیم سݨیندا ماکنوں کل پیدا تھیندا
ماتوں خود خدا ڈسیندا ایویں بے شک خدا ڈٹھو سے

انہیں مثالیں توں ظاہر تھیندے جے خیر شاہ دا رنگ نرالا ہا۔ تے چیزیں کوں پرکھݨ دا انداز وی نویکلا ہا۔ کافیں وچ جیڑھی گالھ واضح تے صاف نظر آندی اے ہے جے ڈوہڑیں دے برعکس اتھاں تجربات تے احساسات دی گہرائی بہوں زیادہ ہے۔ اے آکھیا ونج سگدے جے خیر شاہ کافی دا کامیاب شاعر ہا۔ خیر شاہ دا اے کریڈٹ بݨدے جے اوں دور دراز علاقے وچ بہہ کرائیں ہدایت تے معرفت دی شمع روشن کیتی رکھی تے اپݨے علاقے دے لوکیں دی اصلاح کیتے اپݨی شاعری کوں استعمال کیتا۔

ایں ویلے خیر شاہ دا کلام اساکوں اوپرا اوپرا لگدے، ایندی وجہ اے ہے جے ابلاغ عامہ دے ذریعے دے حوالے نال اجاں تائیں سامݨے نئیں آیا۔ جیڑھے

ویکھے اے کمل کرائیں ساڈی سماعت تے بصارت دے دائرے وچ آ ویسی اساڈے ایئیں خیر شاہ دے کلام دیاں شاعرانہ خوبیاں تے جمال وجلال دے راز آشکار تھیسن، ایندے وچ کوئی شک دی گالھ نئیں جے خیر شاہ اپنے موضوع تصوف دے حوالے نال بہوں وڈا شاعر ہے تے او اپنے ہمعصر شاعریں نال آواز ملا کرائیں اپنے منفرد لب و لہجے دا اپنے کلام دے ذریعے اعلان کریندے او ندا ڈوہڑا تے کافی آکھن دا ڈھنگ اوں کوں ہمعصر شاعریں کنے نکھیڑ کرائیں علیحدہ کھڑا کر ڈیندے تے خیر شاہ معرفت دیاں پوڑیاں چڑھدا ہویا رب دی تلاش تے گول وچ اگوں تے ودھدا ویندے تے آخر کار او سٹیج دی آویندی ہے۔ جیڑھے ویلے خیر شاہ لے آہدے

الف ہکو ہم بس میاں جی ب دی غرض نہ کائی
اول آخر ظاہر باطن اساں نال الف دے لائی
نہ ڈرے دڑکے میاں الف کوں پڑھ کے لاہ رمز الف بجھائی
خیرا جاں دل الف لئی اتھ میم کیتی رشنائی

مکدی گالھ اے ہے جے خیر شاہ پنجاب دی بہوں وڈی زبان سرائیکی دا بہوں وڈا شاعر ہے جیندی شاعری وچ بے پناہ امکانات موجود ہن۔ نقادیں دا اے کم ہے جے او خیر شاہ دے کلام دیاں خوبیاں توں گھنڈ ہٹاون

خیر شاہ دے کجھ شاگردیں دا وی سراغ لدھے، او نکار۔ حیدر تے طالب ہن، انہیں دے کلام تے خیر شاہ دا پورا پورا اثر نظر آندے نکار دا ایک ڈوہڑا ایں طرح ہے۔

مرشد ساکوں صحیح ڈسایا گوڑ مارن روائے
ماریں کوڑ تے ظاہر منافع حرام کھاون غذائے
کھا حرام تے بلیس تھی تے چن ظلم دا پیرا چائے
نکار ڈو و نہاں گھر وچ چائے ہیو مار تے دھی ٹکائے

ایں طرح حیدر دا ڈوہڑہ اے ہے،

وحدت جو پتی ڈسدی گھر وچ لوکیں بھنن گوڈے
ہکی بیڑی سول نیتیں چڑھدے او گونے او تو ڈے
گھاڑو یار سساندی کھڑیا خوب لیہندے چھوڑے
حیدر وحدت کلمہ ہکو تے اُمت کیوں کھاوے لوڈے

طالب دا صرف ہکو مصرع لدھے،

ع طالب خیر دا میر آکھے بن مائے کون زکاۃ چلائے

اے ہا خیر شاہ دے کلام دا ہک مختصر جیہاں تنقیدی جائزہ ــــ ایندی روشنی وچ خیر شاہ دا سرائیکی شاعری دے وچ مقام متعین کرن سوکھا تھی ویندے،

RekhtaDownload.com

بند تے ڈوہڑے

RekhtaDownload.com

(١)

الف اللہ وِچ مسجد دے اساں پڑھن قرآن گیو سے
پہلی پٹی تختی دے وِچ بھڑ استاد گھدو سے،
زیر زبر پیش اگلاں سارا ایہو حرف بجھو سے،
کھڑی مدی مد درازی گوشش چمک چمکیو سے،
ڈو زبراں ان بن اِن بن اُن بن سبق پکیو سے،
وجھی تختی دے وِچ وحدت رمز لدھو سے،
ی یزمی یاری یار دا سارا رنگ ڈٹھو سے،
نوں بھتی شدی تختی دے وِچ حاصل راز تھیو سے
کل یزمی اَب تے اُب سب تکرار کیتو سے
حاصل خیر تھیو سے تیڈے جو قرآن پچھو سے

(٢)

اَلستُ بربکم رب فرمایا فاَصبح قالوا بلیٰ فرمایا
راز آوازہ دا پیر نہ کوئی جیں ڈٹھا ہوں ڈکھایا
جھڑ گھمن گھور الست ہمیشہ نت ساون مینہ وسایا
رُت ساون دی خیر ہمیشہ جیں شوہ نال سہاگ منڈھایا

(۳)

دُر قید ہا وچ سپ دے بن یاری کوئی نہیں لہندا
یاری دُر دی ایں جہان کنے تھی غرق بحر وچ جاندا
ذات صفات نہ چھوڑے باقی پچھے صاف موتی وچ لہندا
خیرؔ خراب تروڑے رہ موتی دا جو جاہندا اسو لہندا

(۴)

دُر صدف دریا ہمیشہ وچ دریا دیدنہ بھالے
غوطہ مار غواص بحر وچ رل گئے بحر وچالے
دید کنا غواصیاں دی نت اہن موتی متوالے
خیرؔ خرید کرے کوئی موتی رکھے بیت غواصیاں نالے

(۵)

دُنیا عشق مجازی دوزخ عشق عقبیٰ جنت ڈھوسے
درد ڈکھالے دُنیا دل کوں دل عقبیٰ ظاہر کتوسے
سمجھ خرابی دنیا دی دل عقبیٰ پیچ لدھوسے
خیرؔ گئے چھٹ علم جہاں دے جداں عقبیٰ اسبق پکوسے

(۶)

دنیا ظاہر وچ عقبیٰ خفیہ کوئی ورلا جاڑے
ظاہر باطن مظہر بے شک مظہر کون پہچانے
دُنیا اثبات ہے علم قدیمی جز کل سمجھ ٹکانے
خیرؔ جہان ڈھوسے وچ سِفلے علم سیانے

۷

عالم ہوویں تے عمل نہ کریں وچ داغ ڈتو گل لاۓ
صافی سرو دی سمجھ نہ جاتو ظاہر چمن وچاۓ
نرگس طرح نہ سمجھو ذرا جو نال صحن اکھ بھاۓ
خوبی خیر حقیقت ظاہر جو ہر بوٹی گل ناۓ

۸

عمر ونجایو سبق پڑھیندیں خود سبق مول نہ آیو
جوڑ پکا کے فاضل بنیو نہ صحیح جوڑ پکایو
راہ نما لوکیں وچ بنیو دل گمراہ بنایو
خیر گئی برباد حیاتی حاصل کجھ نہ پایو

۹

عمر ونجایو پیر سڈویندیں ہئی مشکل پیری آون
شرح فریب ڈکھاوے ظاہر لگوں پیر فسادیں پاون
کارن قوت کماویں ڈوڑا الگمت کھیر فکر کھنڈ کھاون
عقل طریق بریک سنڑ بچے خیرا نال سنگ رل جاون

۱۰

عمر ونجایو وچ مستیاں مستی دور نہ کیتو،
حرص ہوس دا حفظ کتو لی معنی صاف نہ کیتو،
جو کجھ ڈٹھو ڈیکھ نہ جاتو دید شرم دی سیتو
خیر کیتو برباد حیاتی حاصل کجھ نہ کیتو،

(۱۱)

سکدیں یار پیارے دے وچ آخر تھنے من میلے، دیگر ویلے
مژگاں تیر دل چیر گیاں لگیاں سانگاں سینے سیلے، دیگر ویلے
اکھ دھار مثل چمکار لسک اکھ شیر مثل شاہ پیلے دیگر ویلے
سکدیں خیر کوں خیر ملیا رب ملیا یار سویلے دیگر ویلے

(۱۲)

دم دم نال یگانہ ماہی ہیں نال ماہی دے جیواں
اول وصال شراب ماہی دا گھٹ گھٹ تازہ پیواں،
گھٹ گھٹ نال حیاتی حاصل پل پل تازہ تھیواں،
خیر کوں مست شراب کیتے ہیں کیوں نہ مست سڈیواں

(۱۳)

جو کوئی سبق ماہی دا پڑھدا ہیا ہرگز مول نہ پڑھدا
جتھاں ڈٹھے بھاہ دوزخ دی ڈرک اتھائیں ڈڑدا
عالم کوں خود ساڑے دوزخ دوزخ اُس توں ڈردا
خیر جو ڑے گھر بھاہ اندر دل ساڑا مول نئیں سڑدا

(۱۴)

کشالا عشق دا تانگھ ہمیشہ ہیں سانگھ دا تانگھ وچ اے
تانگھ دی زہر ڈنگ ناگ برابر کل تئیں درد ڈکھاے
جادو جھاڑ تیں پرب منتر نہ کوئی تانگھ دی زہر نکالے
تھکے خیر مریض زہر دا ڈیوے یار تریاق وصالے

(۱۵)

عشق آہا خود مشک عجائب خوشبو پسند آیو سے
نافہ غزال ختن وچ ڈٹھا نافہ اکمیں ڈٹھو سے،
ذات غزال صفات ختن وچ دل نافہ نہ وسریو سے
جو تن فعل آوازہ خیرا رب مالک تقین تھیو سے،

(۱۶)

سدھی سیڑھ اتے ڈٹی ٹھیک رکھیں بیڑا شوہ کول شوہ تے ترے
ہتھیں ونجھ رکھیں شیخ ہنجھ نہیں بیڑھ دا ڈکھن دی بھرے
سے سے پور رہن میل ملاح کوں اگیں شوہ دریا توں پرے
خیر منگ دعا رب سچے کنیں کھو ہا اڈ کوں قابو کرے

(۱۷)

خیر اتیں خیرات نہ چلدی بجھ گیا مورا گردن دا
تخت کنوں سر تختے تے ان چڑھیا شاہ فخسن دا
دنیا دولت وچ وصول تھیو سے ہک کپڑا یار کفن دا
خیر رہیں ارمان وڈے ارمان حسین حسن دا،

(۱۸)

مورا بہ دل ڈٹھے ظاہر تھیے روز نیران بہاری
سنڑ مورے گھن گھور جھڑاں دی کئی کرن چنگار رہی،
موراں مست ہن نال آوانے پاپیل انہیں جنڈ واری
خیر عاشق طواف زمانی تھئی مرغیں دی سردلری

(۱۹)

سُن تعریف فقیراں دی بن کوڑ نہ مول الائے،
منع غائب بیان شرع وِچ گل غائب فقیر ڈسائے
زال تے مرس اولاد منگن سبھ آن تعویذ لکھائے
لکھ ڈیون تعویذ اُنہاں کوں اُٹھ گھوڑے ڈاند منائے
ڈینہہ تے رات ایہے کم ہنسی شغل جوڑ بچائے
بے چمن وِچینڑیں ذمے رب دے پُتر ذمے خود لائے
گھنن ودھائی تے کدھن متائی آ گھوڑا در گڈائے
اِس خیرؔ نصیبہ ہر جاہ رب موذی مال ڈیوائے

(۲۰)

ابر سیاہ وِچ خبر نہ کائی روز رہیا وِچ باقی،
رات سیاہ کوں کیا کجھ جاناں جڈاں آسی منہ تے طاقی
ہیں باقی دے وِچ بچپڑ اشا کی متاں لہہ سورج افلاکی
سورج نور ہے خیرؔ اصل لب یمان دی حد اخلاقی

(۴۱)

حسن دا جلوہ مدینہ ظاہر مکہ گھر ڈٹھوسے
کعبہ دل طواف تمامی حج منظور تھیوسے،
قبلہ روح منظور ازل دا قدیم یقین تھیوسے
مکہ خیرؔ مدینہ ظاہر چو طرف نماز پڑھوسے

(۲۲)

سسّی بن احوال پنل دا تھئی دانگ زلیخا فانی
سدھ بدھ ہوش ونجایس گلی جڈاں سنس بات زبانی
ظاہر لاوے نال عقل دے وچ پردے تھئی دیوانی
سن احوال سسّی دا خیرا اونج تن کیتس قربانی

(۲۳)

مکہ میکوں مکھ ماہی دا ہے کعبہ حج سلطانی
جبل عرفات ڈٹھوسے ظاہر پر شتر سوار معانی
کرن مشتاق طواف کعبے دا کرن حاصل رمز نہانی
مکہ خیرا مدینہ ظاہر رخ یار جمال نشانی

(۲۴)

تن جان کیتم قربان اول جڈاں ماہی بات سنائی
رہیں بات حیات گیتا دل میرا جڈاں بات سمع وچ آئی
جیندا طلب کرے نت جیندا موئے کوں خبر نہ کائی
خیرا اُساں مشتاق اکھیں نت ہائی طلب سوائی

(۲۵)

یار لدھوسے دل دا جاں دل پائی وچ جھاتی،
عیسیٰ دم ڈٹھوسے مکھ مردے ہن حیاتی،
غرق ہاسے وچ مرض پرانی ایتیں حکیم لدھوسے ذاتی،
خیرا شفا عطا ہوئی جڈاں مرض حکیم سنجاتی،

RekhtaDownload.com

(۲۶)

کھا حرام تے پاک تھیوسے کر ڈوری دور ثوابوں
پی شراب تے تھی مستانہ گھن سواد کبابوں
ب کوں کر گھن گہنا گل دا پچ شتاب عذابوں
ہر یک دے وچ ڈیکھ اللہ تڈاں چھٹے خیر خرابوں

(۲۷)

راوی گھر مرزے دا ہائی صاحباں صحب جنھاں دی
مکتب دے وچ تھیا سانگا رل گئی دید ڈوہاں دی
دید شہید کیتے وچ پل دے بن گئی عید ڈوہاں دی
مرزا خیر رہے وچ راوی تھی صاحباں صحب نتھاں دی

(۲۸)

مونجھ پئی وچ دل مرزے دے مندر رکھے وطن دو دل کے
عشق فراق مصیبت باری گئے چھپتے سیتے رل کے
عشق حکیم دوا نہیں دا او درد ڈیوے دل بل کے
اوڑک خیر گئے چھٹ عاشق او دل رہے خود گل کے

(۲۹)

لوک تیکوں یوسف ثانی آکھن میں آکھاں سم وادی قسم خدا دی
فلک سیکن تیڈے قدماں کیتے ملک آکھن تیکوں ہادی قسم خدا دی
لولاک لما وچ ارض سما دے تھی تیں شاہ دی شادی قسم خدا دی
خیر کوں بخشیں نال فضل دے ہک بخشیں رمز جیا دی قسم خدا دی

(۴۰)

موت کنے نیں عاشق ڈردے تابع حکم دلبر دے تھی حاضر کھڑدے
بِتھ شوق وطن کِتھ ساتھ بجن سامان لٹاون گھر دے پرواہ نہ کردے
قائل قول حیات الستوں ہِر سنبھل کے سیس کوں دھر دے عمل نہ ڈردے
خیر کلام عظیم دہن تے توڑے ہِر سناں تے چڑھدے نہ یار وسردے

(۴۱)

فرق پیا وِچ مکتب دے پیا رولا رمز وِچالے
شک پکائے پکا دل تے ڈِٹھم اُنہاں دی چالے
دانش نال استاد تہاں کوں جا بجا ڈکھالے،
نکھڑ گئے ہِن خیر تمامی جیہڑے وسرے ہِن سمالے،

(۴۲)

سُن دانا ہیں تیکوں ڈساں راہ اللہ دا جو رُوح علم اللہ ڈیکھے،
ڈیکھن نال اوہیں جند عالم دے چا صدقوں متھا ٹیکے،
بِن صدق یقین منا نہ حاصل توڑے لکھ کریں مجاہدے تیکھے،
ترٹا دین تیں جِھٹا خیر عیٹا دعوے درد کو سیکھے،

(۴۳)

اللہ اللہ کریندیں خط لدھو سے دل موہیا ہے خود اللہ
پردہ دل توں دُور تھیا جھٹاں کیتا دل ترسلا
دید فرید کیتا گُل عالم سمجھ کے روح ھو اللہ
خیر وصال تھیسا خود آپیں کر دُور خودی دا رَلا،

63635

جے چاہیں رب ملے میکوں کریں کوں دور پریرے
بن دور حضور نہ ملیا تو ٹرے ڈھونڈریں گے ڈیرے،
ہیں حجاب قدیم دا ظاہر پئے خام خیال مندیرے
خیر مشتاق عشاق تھئے کر میلے پرواز پھیرے

(۳۵)

رب میں مراد رکھی وچ دل دے تیں دل کوں خبر نہ کائی،
ہیں ڈھٹھا جگ سارے کوں خود پائی گل پھائی،
کار ازار و پار اساڈا کروں گل گم جان خطائی
خود خیر ملیا تاں چھٹ ہیوسے تھئی ہر جاہ صلح صفائی

(۳۶)

مے صاف دہن وچ مجھو شب روز رہیں نت پیندا،
بے ہوشی وچ راہ نہ کوئی فکر نہ ہی کوئی تھیندا،
بے درپے طریق مئے توں نال انہیں نت جیندا
مشکل خیبر طریق فقر دی تھیا فقر نصیب کہیندا

(۳۷)

رب چاڑیا پتھر جیجے اتیں وچ آتش مر جاندا،
موت کیتا اکسیر اونکوں پچھیں ہر جا قیمت لہندا
خشت نے زشت ڈیکھو ظاہر لقمان اکسیر کماندا
خیر تھیوے سل سوہنڑیں جگ ڈے وچ پچھیں ہر کوئی ڈیکھن جاندا

(۳۸)

لاالٰہ کوں نفی جانڑ و الا اللہ اثباتے
سمجھ مومن کلمہ طیب محمد ظاہر ذاتے
فرض سنت روزہ ممنہ فول واجباتے
فعل سنت سارے ظاہر اجزاء کل رکھتے،
خیر ہنیں وقت جاسے آئیں پنجوں ول نماتے

(۳۹)

صاف شراب ڈٹھو سے تڈاں جڈاں جانی جام پلایا
شیر شہد تھمار گیا جڈاں جرع دہن وچ آیا
نال جرعے گم جرع تمام شبھو کفر اسلام ونجایا
خیرہ شراب وصال اساکوں جڈاں جانی حجاب ٹھایا

(۴۰)

جندگئی گلوں پہاہ نہ گیا ایہو کیہاں بھاہ گل پایو
آیوں مہمان امان نہ ذرا وچ ناسمجھی بھانہ لایو،
ہیبت حشمت مول نہ سمجھیو جا زور تحصیل پکایو،
بیج آئیں نت بیج چھٹیندا اک ذرہ بیج نہ جایو،
کر دید زراعت حیاتی ساری جا کجھ حاصل پایو
خواہش دے وچ مرگیوں اندھا وچ خواہش عمر ونجایو
آسوں بیل پنجابی دے وچ نہ ویلن کھیس کڈھایتو،
بیمن ویلن خیرہ پنجابی کنوں ایہو کیہاں دھنڑ سر جایو،

(۴۱)

صاف شراب بیان کیتو سے ربّن درد بیان کریوے
ڈیکھ شراب وچ جام اکھیں دے اوکھیں نال پیویوے
پی شراب اکھیں کنوں او عاشق سوئی سڑیوے
جنھاں پیتا خیر شراب اکھیں دا او پی تھئے خود رکھیوے

(۴۲)

روزہ ماہ رمضان مبارک تڈاں جڈاں طعام طلب وچ کھانویں ،
بے طلبی طعام حرام قدیمی کیوں نقص زوری گل پانویں ،
جیں راہ تے خار ہزار ڈیکھیں کیوں زور آزار دھانویں
خیر جنت طعام عشاقاں کیوں طعام دوزخ غم کھانویں

(۴۳)

رکھ روزہ رزق رضا قدیمی جو رب رضا وچ راضی
بے دیناں وچ دین ہمیشہ ہوندے وچ خطائے قاضی
خطا عطا قدیم دی آہی ڈیکھ بازی گر دی بازی
رکھ روزہ خیر رضا ہمیشہ تروڑ خودی خود ماضی

(۴۴)

روزہ سمجھ ملاحظہ رب داسٹ دعوے خودی خرابی
روزہ مذہب ملت خلیلی کل کامل راہ ثوابی
رکھ رکھ روزہ تے غیر نہ ڈیکھیں ڈیکھ عین خداوندآبی
ڈسے روزہ خیر مراد ظاہر سچ روزہ روز نیابی

(۴۵)

وضو شرط آہی دل پاکی جو دُور پلیتی تھیوے
امر نہی فرمان الٰہی ایہا رمز خاص پچھوے
خاصہ خاص ڈٹھا جگ ظاہر وچ عام دے شرڑ پیوے
لائق وضو خیر عشاق اوہے جو ساز وضونت جیوے

(۴۶)

عاشق عشق نماز ہمیشہ جو لا حرفوں کرن ادائی
سنت نفل تیں فرض واجب انہاں سمجھ کیتی یکتائی
قرات سکوت تے خفیہ سجدا او خفیہ عنا نہ جاہی
عشق دی خیر خبر جاں آئی بجی ولدی خبر نہ کائی

(۴۷)

نیت کعبے دی مول نہ جانن جیڑھے خاص امام سڈاون
الف اشارہ مول نہ جانن کھڑ قرأت قرآن سُناون
رکوع سجود دی خبر نہ کائی الیں آون تے بجھ جاون
خیر نماز عشاق انہاں دی جو نہ پھیر سلام ولاون،

(۴۸)

ہوندے کوں نہ ہونا سمجھیو نہ ہوندے کوں سمجھیو والی
خالی کوں چا بھریا آکھیو بھریے کوں آکھیو خالی،
گوڑ جہان قدیم دا چلدا ڈیکھ سکھیو خود چالی
خیر جہان فنا دا ہے نیں سمجھی اے دل گالھی،

(۴۹)

ملے نیں مائے من میرا نت شوق ماہی دا کر دا
ڈسدا نئیں سیڈا بے شک ہے وسدا گھر گھر دا
افضل قرب انہیں دا مائے ملک فلک جیندا بردا
چاہیں خیتہ وصال ماہی دا سٹ ساڈگا صرفہ گھردا

(۵۰)

نفس پاک تھیوسے تڈاں جڈاں پاکی ذات ملیوسے
خودی خود بلا اندر وچ ایں رمز کوں صحیح کیتوسے
گل پلیتی دور تھئی دل رحمت مینہ وٹھوسے
خیتہ گئے ہٹ غیر تڈاں جڈاں ہک وچ ہک تھیوسے

(۵۱)

سرو سرو مدینہ جگ وچ مکہ منہ ڈٹھوسے
کعبہ دل طواف قدیمی بچ منظور تھیوسے
کعبہ کیبہ ملت عشاقاں قدم یقین تھیوسے
خیر گئے ہٹ غیر سبھے تھی ہک وچ ہک رہیوسے

(۵۲)

بیاوں موج ڈتی دریاواں سب نالے دھندے تارے
سیڑھ دے تارے مول نہ ڈرڈے من تلے پرین اروارے
ٹانگاں بھندے میڈی حمرہ گلی چھک پاندے کرن خوارے
دریا تے شینہ دی ٹور برابر چھپ خیتہ سندا مارے

(۵۳)

جے مُرغ جانڑے قید قفس دی کیوں اکھیاں بولیاں پوے
ہے حق انصاف حیاتی چوگا غم دل جوگا توے
منڑ خواری ماہیہ چوگا۔ دل بھن رہی کمالی بھوے
رب خیر اُٹھایا دل توں خیر دل منڑ طسٹ ماسہ گوے

(۵۴)

قالب سمجھ توں سکہ شاہی جو سکہ شاہ سنجانڑے
جُم رکھ اکھیاں تے سکہ صدقوں تھے صدقوں شاہ سنجانڑے
تکے کنوں کر سک سوائی متاں اِہیں شاہ ٹکانڑے
خیر معشوق ڈیکھن خود عاشق کیا ڈیکھن اندھے کانڑے،

(۵۵)

خالق کوں ہے خلق پیاری ایہو خالق وچ میدان
نبی محمد پیدا کتیس ابدی بخشش مکان
جو رب ڈکھانے دل ڈیکھے نہ ڈیکھے بن امکان
ذات کریم کوں خیر سنجاتا گل مادہ ظاہر نشان

(۵۶)

ماتے نی ماتے چاک نیئں کوئی جلوہ احد قدیمی
جالن بوجھ رانجھے دے جگ وچ جالن چال جھیمی،
کوٹر سموم ندا نہ کوئی سیج روشن بات نسیمی،
خیر نسیم نصیب تھاندے جتھاں رہندی خاص کریمی

(۵۷)

غفلت ساتھ سستی دا لیٹا شتی کوں ست سد جانی
خبر ہوندی پئل اینویں ویندا ابجے سا ڈاں طول ڈانی
راہیں توں دل رو رو آہاں ڈیکھ جیھلق پے الی
اکھ خیر سوا پئل دے میلے ڈے سیہ قتنے کوڑ کھانی

(۵۸)

جیں دل دوست سنجاتا دل وچ سوہنی دل وہ دلیل کنوں
دل دا یار ڈٹھا وچ دل دے کثرت دے ڈیکھ قلیل کنوں
آتش آب تھئی وچ دل دے سمجھ تیاں رمز خلیل کنوں
تھیا چمن سبز خلیل دا خیر ا ظاہر فیض جلیل کنوں

(۵۹)

ویلا کجھ نہ رہیاں موسے جے حیات تناں وچ ہوسیم
ذبح کر ساں ہوت پئل کوں جیر معار دل تلاں وچ گیوسیم
ہاں بے وس نیتی وس میڈے ہیں تاں پند ہو تلاں ڈسیم
خیر خیال ڈوہیں سدھ واتے یا علیم یا مویم

(۶۰)

کثرت بحر محیط قدیمی کوئی تارا تر جاندا
دم ڈے شو کار د گداج کرن کئی دیڈھ کرائیں گڑ کاندا
رنگ برنگی موجیں دے وچ ڈیکھ تارا خوش رہندا
ترن خیر قبول انہاں دا جیڑھا حامی خضر نل جاندا

(٦١)

پھُٹی مول نہ تھیوے اِیھی تروٹے شوہ دِیاداں دھاندی
نبضے مول نہ تھیون میلے تروڑے چکر جال تنہاندی ،
نِیے طبیب علاج کرن نہ وینیدی مرض مجھاندی
کل فعل عبادت خیرِ عشاقاں تھی جنت جال انہاندی

(٦٢)

نال نقاب دے رمز ماہی دی انہاں لوکاں رمز نہ جاتی
گھُنڈ لطیف تیں لطف ماہی دا اساں یاد ڈٹھی کھ جھاتی
حاصل حجابات حیات قدیمی ساکوں فیض ڈِیہا خود ذاتی
اکھیاں خیرؔ ڈٹھوسے ماہی خود اکھیاں آب حیاتی

(٦٣)

زلف سیاہ خمدار عجائب وِچ پُرخم پیچ پیوسے
نقل تیں زلف حجاب قدیمی وِچ تھینی شوق لدھوسے
گئی عمر تمام مروڑی دے وِچ آخر پیچ کھلوسے
طاق نتھا خود طاق تھیوسے وِچ ہرجا خیرؔ ڈھوسے

(٦٤)

چکر چک ڈو پچّھا ظاہر وِچ نظر گلال نہ آوے
دو تو پیر پرکار جہاں وِچ زانو زور لڑاوے
تھاں دی گھلہہ تنڈاں پووے جنڈاں پڑ قول لبھے آوے
خیرؔ تماشا ڈیکھ اللہ دا جو آوے سو سمجھ جاوے

DONATED BY MALIK RAM
1906-1993

(۶۵)

رب جہان بنایا اندھار کھے کنڈے راہ وچارے
پیر و دہیں شتر قطاراں ہک نہ وچ اکھ بھارے
پیریں کنڈے انت نہ کوئی وچ کنڈیں ہوں کالے
خیرؔ اندھیں کوں رب بخشی تیزی اٹھن بہن اُبھالے

(۶۶)

دس نیئں انہاں اندھیاں دا رب وزی اندھے بنائے
جبن کوڑ قدیم اندھیاں دا اندھا پیر تے پیر ٹکائے
وانگے شیخ چلی دے عالم رب نگ سیدھ چلائے
صحیح سخن کوں خیرؔ نہ سمجھن صحیح سخن کوں غلط پکارے

(۶۷)

دل سکدی ڈیکھوں مکھ ماہی دا بن ماہی عمر گائی،
نہ تھیا میلا نال ماہی دے اساں ضائع عمر ونجائی
باجھوں یار دے جیون جگ وچ حیاتی گئی اجائی
خیرؔ سنجاتی موت جہاں وچ آہی موت جدائی

(۶۸)

ہک حضوروں دور تھئے گئی دور دل رہن حضورے
تا مکھ تھئی ہے سانگ شل نت بھالے دل ضرورے،
جو دل بھالے ڈسدا ماہی نیں اکھیاں توں دورے
سکدیں خیرؔ کوں خیر لیا ہا خیر ماہی خود نورے

(۶۹)

ملامت کر نہ میکوں نہ تعلیم عشق پچھو ہاں رہم رب سوہاں
باغ بہشتی کھس تے ہیں توں ڈیندی ہے دوزخ جوہاں ہم بے ہاں
بھنبھر کھیڑا اندے طول دہاڑے جیم چام رانجھو دادھولا ہم بے ہاں
خیر خیال نہ دیم دل توں نت تہندا شوق اگوہاں ہم سب سوہاں

(۷۰)

شیر شغال دا شین سنجاتیں تیکوں صفت دی خبر نہ کائی
شیر شکار کرے وچ بیلے اوں تہندا روزی پائی
شغل شغالاں باہر اندر پئے بھجن جاہ بجاہی
خوشیری خیستہ میدان اتیں تڑپ کوٹ ڈیکھے سب کاہی

(۷۱)

من پیر تے تن طالب ایہو پیر مرید کوں پالے
خیال خلیفہ صادق سوئی جیڑھا آپ کوں آپ سنبھالے
کاذب پیش نہ آئی اللہ او ہر جا آپ کوں گالے
میاں خیر خیال خلیفہ صادق جو جند تن کوں خوشی ڈکھالے

(۷۲)

عمر گذری یار گگیندے خود یار لدھم وچ گھر دے
لوک ڈرن عذاب قبر توں اساں ڈٹھے عذاب قبر دے
صحیح سنجاتم رمز ماہی دی، ماہی جان زلیا وچ بردے
خیر سبھے غم غیر تھیے جاں موئے وسواس اندر دے

(۷۳)

اَکھ کِنے چِھٹ تکھ ونجے تو ڈُبے ہووے مرِیض عمر دا
لَااِلٰہ جہاں اندر ہے اَکھ وڈا ہنر دا
اَکھ شان جہان سنجان ذرا سب لوک تھیوے پَہ ورد ا
خیرؔ عشاق مشتاق انکھیں ہے اَکھ بنیاد بشر دا

(۷۴)

خضر آب حیات ڈکھاوے سکندر گھُٹ نہ پیوے
وڈا ڈیہے ودھن حیاتی کوروں متاں پِچّی خرابی تھیوے
پیوس دا ہما بے نصیبی دا خِرد بے نصیب ڈی تھیوے
خیرؔ سکندر بے نصیبا گھُٹ پی خِضر خود جیوے

(۷۵)

طالبؔ لکھ ہزاراں ہوندے بُھل تھوڑے خاصے تھیندے
اوّل مہمانی موت پیالہ کئی قسمت والے پیندے
جو پیندے ونج واصل تھیندے اومر کے خاصے جیندے
شالا خیرؔ وصال ماہی دا تھیوم نصیب ہمیندے

(۷۶)

الف دی رمز سنجان سخن انہیں ہمزے ڈنگ ڈکھایا ہے
عینک دے وِچ عین ڈِٹھوسے جا غین فساد کھنڈایا ہے،
عین تے غین دی ہِک صورت ہِک نقطے جا بُھلایا ہے،
خیرؔ یقین تھیوسے کامل دل دعوے دال اُٹھایا ہے

(۷۷)

علم آہا یک صفر و چاے صفر اسباب بنایا نی
الف و الناس صفر توں ظاہر اوں جوڑ قرآن ڈکھایا نی
جیں دل بجھیا راز صفر دا اوہیں قرآن پجایا نی
خیر عشاق صراف صفر دے اوں کر کر بیان سنایا نی

(۷۸)

سبھ ظاہر زمانہ ڈسدا پچہ ڈیکھو اندھیاں تائیں
جو کجھ ڈیکھے عالم سارا نہ ڈیکھے اندھی کپتائیں
لا دوا اکھ اندھی یارو توڑے حافظ گھرے جاہیں
خیر عشق حکیم جوڑے اکھ جہیڑی اوہا ڈیکھے ر زاتھائیں

(۷۹)

جو اکھ عشق حکیم بنائے اوکوجھا مول نہ ڈیکھے
دید صفائی پائی تڈاں جڈاں ڈتے عشق اڑیکے
جو دل رلی نال سُر یجاں نہ سبھس مقامی پیکے
ڈو گھراں دا ہک گھر جوڑن ہن خیر عشاقاں سیکھے

(۸۰)

مختلف سبھ ڈیکھ صورت کل صورت ڈیکھ یگانہ
بن فت خدا نہ حاصل تروڑ تانی پیٹ تانہ
کانے نال کھڑا یو کانا کہیاں اڈیں اڈانہ
ڈسے خیر ایہو راہ ظاہر اگیں موت کنوں مرجانہ

(۸۱)

پُتلیاں پت کھڈاریدی یار وبن پتلی پت نہ کائی
کھیڈ ایہا لعتماں اندر وچ کثرت تاریکائی
ترٹی تار نہ رہ گئی باقی پتلی گئی اجائی
جاتا خیر حکیم اندر اُس کامل گل ہلائی

(۸۲)

رب جہان بنایاں پتلیاں شب روز تماشے تھیندے
لشکر صفاں ہاتھی گھوڑے سبھ موئے زندے ڈسیندے
جگ تماشہ رہے تڈاں وچ موئے مرن موئے جیندے
وچ پتلیاں خیر کھڈار زندہ تھیا زندہ سمجھ کہیندے

(۸۳)

عاشق عشق معشوقاں دے وچ رت رہن ہمیشہ راضی
اکھ تیر وینے لنگھ چیر جگر کوں غز مارن غمزے غازی
خوش رہن معشوق عشاقاں تے او ڈیکھ نیاز نیازی
تھیا خیر نکاح دلیں دا دل وچ رب آپ بنیا خود قاضی

(۸۴)

آہوں صاحب ناز فیاض ہویوں ایہو فیض عجائب ناز آہا
جلوہ فیض داکن کیتو فیکون سبھو سبھ راز آہا
نیست کنوں چاہت کیتو ایہو صاحب غریب نواز آہا
خیر کجھ کنوں کہیں کجھ نہ سمجھائے سمجھیا تاں ایہو آواز آہا

(۸۵)

سلک سکوت صفت سالک دی اوں دانا راہ پکایا
راہ آب ۔ ہوا تے آتش کامل اوہیں خاکی رتبہ پایا
اے سب تصوّر خاک کنوں لنگھ لامکان سدھایا
لامکان مکان ڈھٹوسے تھیا خستہ مکان سجایا

(۸۶)

الف اللہ بے میم محمّد عین علی کر دید
صدق صدیق آوانہ عمر عثمان علم جشید
دل خاتون حسین حسن تے پنج تن پاک شنید
مجمل خیر ظہور ماہی دا تھیا فہم بعید

(۸۷)

رانجھے تے ساڈی تیڈاں دی ہائی خالق ہا تے خلقت نہ ہیئی
نہ آدم ہا نہ حوا ہیئی اتھاں گھوڑیں دی ول شاہی رہیئی
نہ زمین رہیئی نہ اسمان ہا ہک تارے دی رشنائی رہیئی
خیر ڈٹھا اُس ویلھے اللہ جداں کنتم کنز گواہی رہیئی

(۸۸)

حاجیا حج مکّے کوں مجھٹی جا مکّے منہ رکھوئی
مکہ گھر خلیل دا تے مکہ گھر وسر دوئی
جمن کنوں تاں مرن تائیں خواری جم جیتوئی
خیر طریق ابلیس دا گھن کے حاصل گم کیتوئی

(۸۹)

تن کوٹھ تے مُنہ دروازہ گن اکھیاں عاشقاں راہ ہے
دل تخت سلطان قدیمی اتے زبان رسول پناہ ہے
پنجہ شیر اسد اللہ بے شک نبیں جہاں پناہ ہے
خیر ڈٹھا یقین اللہ خود خیر یقین مندا ہے

(۹۰)

سیاں چال سمندراں دے وچ ہے گھر قدیم مرداں دا
طلب موتی دی موت وچالے کوئی بن غواص نہ لہندا
پیت طریق غواصاں دی ہے نکھڑن جان جہاں دا
خیر غواصے عشق پیاسے تھیا وصل کمال تنہاں دا

(۹۱)

شرط ایمان دی ظاہر باطن، باطن کی کہ جاپے
باطن دا کم عارف جانن آکھن ہر جا آپے
دل جاہل کوں علم نہ کوئی کون ڈیکھے دل پا کے،
خیر ڈٹھی کل مشرق مغرب ایہا صورت افلاکے

(۹۲)

ہے ضد گتے خود گتا ظاہر جینکوں شیری رمز نہ ہووے
شیر شغال گذار سفر وچ مار روزینہ کھاوے
شیر دی کلھا کہیں نال نہ رلا وچ جنگل واحد سماوے
خیر ڈٹھیاں کل بھیڈاں پھاکھ یک شیر جھپٹ چاوے

(۹۳)

غیب کمان تے تیر ہوا ڈھونڈ چڑھے یار نشانہ
تیر تدبیر کماں گردی نت کرے شکار یگانہ
پیل تروڑے بمن زور زرہ کر پتھر موم میانہ
خیر کمان کماں گر وچ تو سمجھ سامان ربانہ

(۹۴)

طوبیٰ درخت جنت وچ ظاہر سردار طوبیٰ ہر یک دا
شاخاں برگ اندازہ نہ کوئی رب ہر برگ آدمیں ناں لکھدا
جاں برگ کماوے تیں ٹرٹ جاوے اترنا پھر نہ سکدا
طوبیٰ جنت یقین تھیوے ڈٹھا خیر کو راہ سکدا

(۹۵)

نال آیات یقین نہ آوے او دل مردود حیاتی
بے کوڑ ہووے سچ آکھ میکوں ہک یا ڈیکھو تن جھاتی
کر ایہ یقین ہے عین شہادت وہ دا نقش تے کاتی
تھیا خیر یقینی عشاقاں انہاں شہ رگ رمز سنجاتی

(۹۶)

کافر تھیوے کفر سنبھالے تیڈاں شوق جنجوں گل پانویں
ہندو بدھ دین ہمسائیں کی جیڈاں رام دوابے جانویں
کفر اسلام تے یار پریوے جیم کجے پر چانویں
حاصل خیر سنبھالے تیڈاں جیڈاں گنگا کمہ رل دھانویں

(۹۷)

اوتقنطوا دی خبر سُنی گئی دل دروں نے اڑکے
وحدت بیلا ڈھونڈ رہیا ایں سور کھاں تے چڑھ کے
کثرت کوٹ کھلیا ڈوموریاں اساں سجدہ کیتے وڑ کے
خیر یقینی تھیوسے اللہ جیڈاں گئے پردے سب سڑکے

(۹۸)

ہو بدلی تے بدل گیوسے رب گٹ گھتیا گل کاری
مرشد یدے کیتندے عاجز تھیندے گئی ضا لتو عمرہ ساری
کھانوں چھان تے جانوں میدہ نہ جانوں حرج خواری
خیرے تہا گل دام زلف جیں پائی ہے گل گاری

(۹۹)

غرق تھیوں وچ غرقی دے کیتو غرق تھیون دا چارا
بے ہوشی دے وچ ہوش نہ آیو کیتو موت توں خاص وسارا
وچ اکھ دے سو اکھ بھالیں آکھیں تابع ہوئے جگ سارا
خیرے بناہ فنا ہو ولیسی اے کوڑا کوڑ پلارا

(۱۰۰)

بدبینی وچ بد ڈٹھو سے نیں بدی وچ نیک
عشق دی بھاہ ندیاں آئیں نیں زندہ دل کوں سیک
لکھ چائیں تاں لکھ ڈیکھیں اکھ رکھیں لکھ بچ چھپے
خیر تھیا یک بین جیڈاں جوں پارس زر میک

(۱۰۱)

یار میکوں دیدار ڈکھایا ڈٹھم جاپے واحد والے
تھی اکھ آب شراب حیاتی بے شک پی تھیے عاشق متوالے
پی شراب تھئے او دلے ندانے آکھن تھیے گالے
خیر صاف سیانے عاشق اور رہندے نال معشوق سمالے

(۱۰۲)

کھوٹ خرید کیتو بے ہوشی نقدی سمجھ دنجایو
کیتو کاشت حیاتی تے گئی حیاتی ضایعو
خوشی تو جہان پسند کیتو کجھ سمجھ قدم نہ پایو
خیر پاگل دام مکر دا کجھ سمجھ سہاگ نہ پایو

(۱۰۳)

عمر عزیز نہ سمجھو بھیڑا نہ زہر دو فرق پہتوئی
زہر ظاہر خرابت جگ وچ جوڑ شراب بنیتوئی
بازی ہار کڈھار ودا نا کڈی نہ جت جتوئی
خیر حیات موات برابر جی نال فنا رلوئی

(۱۰۴)

مرغ بحر دے رہن کنارے وچ پانی خوش رہندے
دھاون دھوون شیاں مارن وچ اڈرے وچ بہندے
مرغ براں دے جے پر پس نال پین بہنہ ڈھہندے
او ڈگ خیر نہ نکچے برئی وچ سڑیاں مرجاندے

۱۰۵

بن گل بلبل کہیں جاہ ہرگز ہوش نہ لہندا
جدّوں آوس موسم بہاری اوں پلک اُڈجاندا
خون خوار رہس وچ پردے زہر شربت کھاندا
بلبل خیر مقصود انہاں داجیڈاں باغ چمن گل بہندا

۱۰۶

ضائع عمر گئی ہے ایویں اتھاں حاصل یار نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
تپش فراق دی ساڑسے تن کوں سرسایا دوست نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
بکھ ڈکھ جان خراب ہو ملے اتھاں تقرب دوست نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا
ماہی خیر مقصود ساڈا اساں رمزاں راز نہ پایا۔ اتھاں کیا کجھ پایا

۱۰۷

خیر تداں پوسی جداں قاضی آن قضا کریسی
اوّل فرش غماں دا اگیں جوڑ فرش وچھیسی
ہر یک درد رسیدے کوں پھر جام وصال دا ڈیسی
خیر درگاہ رب دی وچ ہر عاشق والا ہیسی

۱۰۸

لام لحاظ نہ کرساں مائے تو ڈسے لاش لحد وچ رلسی
آستاں خاوند خوش سیسے ہوسن جڈاں روح رحان پچ رلسی
منکر تے نکیر اگوں دل دہشت کھا نہ ہلسی
خیر چراغ محبت دا ایہا روز حشر وچ بلسی

(١٠٩)

کیا ہویا پھل چائے اکاں تیں انب نہ تھیندے پل کے
ڈسن دے وچ برد برابر گالھے گئے ہین گل کے
شیریں انب رس پاون عاشق نال ماہی دے رل کے
صادق خیر بہشت سنجاتا رہیں کاذب دوزخ جل کے

(١١٠)

موت مارے پل وچ جی چھٹے روح آتش وچ جالے
ڈسن دے ہن چنگے بھلے جدائی اندر ہڈ گالے
مریض کرن نت قوت رون دا اکھیاں رہن پیہ نالے
کیوں نہ رون خیرا جنہیں کوں درد آزار ڈکھالے

(١١١)

نہیے تاں خوش ہاسے ماہی ہن ہاسے مار مکائی اے
دید نہ ہئی نت عید آہی ہن دید خرابت لائی اے
ہوش نہیے بے ہوش ہاسے ہن حالت ہوش ونجائی اے
خوشی غمی جگ وچ خیرا ایہا بازی یار وچھائی اے

(١١٢)

تیڈی بدھ اندھی پئی اندھے کھوہ وچ تیکوں گراں پیراں دی مار
لا پانبڑ ستید گستا ئیں بیٹھے نرگی توڑے چار
توں آکھیں میڈے دیوتے اوہی تیکوں ناجھی دی مار
خیر تقیودے دل شیر بہادر انیکوں گھتے کون مہار

۱۱۳

الف ہکو ہم بس وے میاں جی ب دی غرض نہ کائی
اول آخر ظاہر باطن اساں نال الف دے لائی
نہ ڈے دڑکے میاں الف کوں پڑھدے واہ رمز الف سمجھائی
خیرا جاں دل الف ٹکی اتھیں میم کیتی رشنائی

۱۱۴

گل گلاب سنگھانو ظاہر ہے خوشبو جہان وچ جاری
گل خرید عطار کرن توں ڈیکھ دکان عطاری
دباک دکان ڈیکھ ظاہر ہے بدبو خام خواری
ڈٹھا خیرا اعلیٰ دکان عطر دا تھئی سالک دل دیاری

۱۱۵

من مست وصیت جتھ دی اتے حق دا شوق نماز اے
روزہ روزہ الستوں مستی فطرانہ جسم گداز اے
منگ زکاۃ کریم کنوں اتھیں حج کوں سمجھ نیاز اے
خضر خیرا زیارت رب دی ڈیوی فیض فیاض اے

۱۱۶

لمڑے پندھ بیوم اٹ سوہی اتھیں مشکل پندھ سنیٹوے
نہ کوئی منزل مکان ماہی دا لتے کس دل یار گھگیوے
ہے یار اڑیرے تے پندھ پریرے کیر مجھی تاری یار تریوے
خیرا مناسب ایویں وچ یار دے ڈھونڈ مریوے

(۱۱۷)

قبل الموت ملی جے دل کوں ڈیکھ سوئی دل جیندی
جُرعہ سرور شراب ازل دا پئی جرعہ سخن دل پیندی
دل دا نا تھی وچ دم دے تے نپہنچے سمجھ کہیں دی
خیرہ خدا میدان آکھیں پئی دید و دید ڈسیندی

(۱۱۸)

الف اللہ ہے بحر وچالے تے تکیہ کر کے گھولو
ص صحیح سنجا نو ہر وچ گھنڈ سنہہ نوہ دا کھولو
ج جہان اندھار اسارا ہے کلمہ روشن تو رڈو
خیرہ خضر علی کوں گولیا جیں خیر توڑیا پہلو

(۱۱۹)

منیم روز قیامت بے شک ایتھں حسابوں بچ رہیوسے
ڈٹھم ملائک کلی نوری ہن خاص یقین تھیوسے
رسول پیغمبر مرسل نوں درجہ اعلےٰ جاہ جچوسے
سینہ خیرہ کتاباں ظاہر ہن حق موجود ڈٹھوسے

(۱۲۰)

نہ ہاسے تاں خوش ہاسے ہن ہاسے مار مکائی
دید نہ آہی لکھ عید اساکوں ہن دید خرابی لائی
گوش نہ ہائن بے ہوش ہاسے ایں ہوش خرابی لائی
خوشی خیرہ غمی وچ جگ دے ایہا بازی یار وچھائی

(۱۲۱)

وطناں ہاسے تاں خوش ہاسے اِتھ آ غمگیں تھیا سے
ہک ہاسے تیں رنج نہ ہاسے دِچ ڈوئے ڈُکھ وڈا ہاسے
جاہ حکم دی حاکم حق دا اتھاں حکمی ہتھ آیا سے
فرقت خیبرؔ خراب کیتا نہ تاں ہاسے ذاتی خاصے

(۱۲۲)

ڈیکھ توں مانجھی منجھیاں نال منجھیاں بھان ٹھکائیں نی
پھیر ڈِٹھی جھنگ سکھن بیٹھا پیڑے ست سمائیں نی
ریت لسی کم گھاما پیتل لوک لسیاں نال دکائیں نی
روغن خیبرؔ لایا دل کوں اتیں روشن بخت نمائیں نی

(۱۲۳)

علم اوّل شریعت ظاہر ہر دم طریقت نالے
احد کنوں بے حد ڈٹھو سے تھئے خبر کل ڈوہیں سالے
حقیقت دل آوازہ حاصل معرفت رمز وچالے
وچ میدان مچے خیبرؔ تماشا لوک نہ سمجھن گالے

(۱۲۴)

مذہب کاذب کل جگ ڈٹھو سے تھیا چلن کوڑ تمامی
پیر مرید تیں حاکم رعیت کل کرن کمہ کوڑا عامی
کج رفتار خلاف جہاں دی تھئی کج رفتاری عامی
ڈٹوے خیبرؔ خبر اصلی تھیسی کل منفرد خود جامی

(١٢٥)

سُن احوال ڈو مہدیاں دا رب زمانے ڈو بنائے
امام مہدی کاذب کل جگ ڈٹھو سے رب چلن کوڑ چلائے
امام مہدی ست جگ آسی رب دیس وچ دھوں دکھائے
کوڑ کنوں پیچ خیرتہ سنجا تا رب صفت موصوف ڈکھائے

(١٢٦)

ست جگ رمز قدیمی ظاہر جو عیسیٰ رمز ڈکھائی
کھاون پیون ڈیکھن ڈکھاون ایتیں کل طریق پکائی
عالم اللہ سمجھ برابر خود خودی دلوں وجائی
خیر آہی حیند سوئی اوہا جیں عیسیٰ نال رلائی

(١٢٧)

نور نقاب عجب دلبر دی تھئی ڈیکھ طالب حیرانی
سمجھ نقاب دی آئی جنہاں کوں انہاں پایا راز نہانی
نادانے وی پھر دانے تھئے او کر دے سیر اسمانی
خیر جہان مکان ماہی دا آپا خود سمجھن سلطانی

(١٢٨)

طالب جان دا تخم گڈا دیں جاݨ کے جان نہ رہسی
ہاں گالیں ہڈ رہون باقی تڈاں اُنگھو دی جاسی
ہڈیں کوں بالیں تیں رکھی رکھیں تڈاں کلامت آسی
جان کوں ختم کماوے ایسا تڈاں معصیت جاسی

۱۲۹

لوں لوں دے وچ رانجھن وسدا تیں اکھیاں دے وچ زور
ہنس۔ بطخ رفتار ماہی دی ہر کوچے بوے مور
وانگ سکندر رسم رسولاں نوشاہاں پکڑیا چور
خیر ظہور اللہ دا ظاہر او آپیں ڈسدا ہور

۱۳۰

رانجھا روپ بنیا را جگ وچ کل شان ہزاروں آیا
آپ معشوق تیں عاشق ہو کے آ جھنگ مزدور سڈایا
بن کے پاک مہیندا ماہی بن ٹہر جب نور کمند ٹلایا
شمع خیر ماہی وچ جگ دے جیں سمجھیا اوں پایا

۱۳۱

بے ہوشی رات آفات قدیمی جگ تیرہ تن منڑ بندہ
قبراں قبے تیں نقش ہزاراں سجدہ آپ کریندہ
نور خدا میدان آیں نہ نور خدا ڈکھیندا
تھئے اندھے راہبر اندھیاں دے کل اندھارا وجنیدہ

۱۳۲

کیتا پوہ ضعیف بجھ کول جو رفتار سدھاوے
کتھ اڑکار کیہڑ دے وچ اہن کوئی آواز نہ آوے
چھوڑ گئی او ہیبت عظمت غربت شکل ڈکھاوے
پوہ سردی خستہ بحر دے وچ محکم شالا پوہ وچ قدم نہ آوے

(۱۴۳)

گھت شوق مہار اندر وچ ماہی کریری روہی وچ بردے
سانگ مثل ایہا نانگھ ثاڈی لہاں تازے زخم جگر دے
زخم آزار ہزار کرن کرے کون دوا اندر دے
کر خستہ وصال دوا زخماں دا لا پڑویں خاص نظر دے

(۱۴۴)

حاصل سمجھ جہاں وچ ظاہر جواب ڈیکھیں ہر جاہیں،
رب موجود ڈیکھیں وچ جگ دے نہ ڈیکھیں غیر کتھاہیں،
کفر اسلام تے نیکی بدی رہی ایہو حجاب اتھاہیں،
رب خستہ حجاب اٹھایا دل توں خوش رہسوں سنجھ سبھاہیں

(۱۴۵)

شان شہید شاہد شرع شوقوں شان شفائے
صافی صفت مصافی صفہ صافی صفت صفائے
لطف لطیف تے لائق لیاقت لانی لہر توائے
رحمت خستہ تیں رحمت رب دی رمز رموز رلائے

(۱۴۶)

مرغ بحر دے رہن کنارے روز روزینہ لہندے
بری کرن پرواز پراں وچ جیتھ قسمت وچ لہندے
مگن دید زمین آئیں اوچ چوگا نت کھاندے
روزی خستہ برابر ہر کوں بھل ودھ پے پندھ پراں دے

(۱۳۷)

گھر مُرغاں دا روہ وچ جاپے رکھن گانڈھا نال بحرڑے
رکھن دید دریا آئیں ڈیکھ مچھی وانگ سمندر دے
جمّن قوت حیاتی پانی گل پانی پرور دے،
بحری خیر حقیقت دے وچ تھئے بری عجب سفر دے

(۱۳۸)

مُرغ بحرڑے بحر آئیں تازہ روزی روز گزارے
شب چراغ اکھیں ڈو ڈیکھن شوقوں کرن تنوارے
رہن حیران روزی وچ سبھے انھے رہن انڈھارے
بری خواہش جیاں وچ خیرا بحری آپ سہارے

(۱۳۹)

مچھی زندہ وچ پانی دے بن پانی مول نہ جیوے
جو کجھ ڈیکھے عالم سارا اوہو گھٹ گھٹ تازہ پیوے
پانی آب شراب او ظاہر ساقی نظر نہ تھیوے
خیر ونجے ترٹ گھٹ جستجو اوہو ہویا اتھاہیں تھیوے

(۱۴۰)

خبر موت پئی جیں دل کوں سٹ کوڑ گئی ننگھ لانگھے،
نیکی بدی تیں مرنے پرنے ہن سبھے کم کوں سانگھے
حرص ہوا تیں خواہش دنیا توں کیتے پیندھ اڈانگھے
ڈٹھی خیر فناہ بقا حاصل گھر عجب بنیے ہن سانگھے

(۱۴۱)

ترن بحر وچ مرن ڈبھوے جو تارا وچ تردے
کسب سنداری روز خواری تھئے شک شر اندر دے
غرض ترن دی مرض ہمیشہ وچارے خاص بحر دے
ترن خیر عشاق بحر وچ تھئے تارے زیر زبر دے

(۱۴۲)

ترن بحر دا تے قہر اندر دا ڈیکھ ملاح مہاتے
وچ آب خراب رہن سر خشکی وچ رسی دست وکانے
جو دم قدم رکھن کشتی تے ونج چھٹن دست رکانے
خیر ملاح کندھی تے بیٹھے سب کٹن منج کو ٹانے

(۱۴۳)

سبق پکا دن سخن عجائب تھیا سخن سردار جہاں دا
جے سمجھ سخن شیطان کوں ڈیندا او کیوں عرشوں ڈھندا
تانی آدم ڈیکھ ظاہر کیوں دور بہشتوں جاندا
جیں دل خیر سخن کوں سمجھا سو مقصود کوں لہندا

(۱۴۴)

شیطان عذر پیش نہ آندا تھیا آدم عذر وچارے
شان عذر دا سمجھ دیوانہ رب نظر کرم دی بھالے
عذر کنوں رب بخشا آدم ایتھی تھیا خلیفہ نالے
جیں دل خیر عذر نہ آہرا اتھے سب شیطان سمالے

۱۴۵

رب سمجھایا عذر آدم کوں ہستی دلوں ونجائی
ہستی سختی آہی قدیمی جیم شیطان سر جائی
فیض تھیا خود آدم تیں ہویا جاہ بجاہی
خیر طریق سنجاݨ آدم دی سٹ شیطان فخر وڈائی

۱۴۶

طریق آدم دی ڈساں تیکوں جو نہ رہیا فرق وچالے
جو کوئی ڈیکھے آپ کوں سوہݨاں او اکھ شیطانی بھالے
آدم درخت تے عالم ایہو تھئے سب برگ سمالے
کل خیر جہاں تصویر ڈٹھوسے جڈاں تھیا معلوم نالے

۱۴۷

آہا پردے وچ پردا ساڈا اتھ آ بے پردتھیوسے
بے پردی بنیاد خرابی۔ خرابی خراب کیتوسے
دنیا دوزخ بنا قدیمی نقصان نزیان لدھوسے
اول دوزخ خیر ثبوتی کیتی پیش آیوسے

۱۴۸

خیر بہاراں کھلیاں تے ہن کاݨ اساڈے لکھیاں
پھر سیجھ حاضر تھئے نبی کر کے نیشاں تکھیاں
ڈیہاں دھپ تے راتیں اک سم نہ جاݨن اکھیاں
خیر اساں ہن پے بھگتیندے ڈیکھ متھے دیاں لکھیاں

(۱۴۹)

جو کجھ پیارے رب فرمایا نہ آیو سمجھ اندر وِچ
اندھے دعوے دید درازی بھال نہ جانن گھر وِچ
سمع طریق اُپٹھی کیتو۔ کیتو ختم نور بصر وِچ
خیر سلامت دید اُنہاں دی جو یار ڈیکھن ہر ہر وِچ

(۱۵۰)

جام مشتاق ازلی والے آیس آن کے کیتے دعویٰ
رہ الاوا کہہ الاوا تہ یہہ الاوا اُتو موت دی ہار الاوا
جند ڈیسوں تے وِند نہ ڈیسوں نپ بھسوں یار دا پاوا
خیر دلال حقیقت والا ول بیٹھا آکھس واہ وا

(۱۵۱)

ضد یزید فساد کھنڈایا دل عرب خراب کتو سے
کوئی کوڑ فریب اساڈے آیس مدینہ پیچ چھڑیو سے
مکہ قناعت ٹکانہ باقی اتھو جان کے کوچ کِتو سے،
کوئی خیر خیال اساڈے آروح امام رلیو سے،

کافیاں

RekhtaDownload.com

(۱)

چھک ہوش دی پاڑ پنال کنے — پچھیں راز لھیں وِنج حال کنے،
ایہا پاڑ اولڑی لائی ہیٹی، — پوٹی جند دی جوڑ سکائی ہیٔ
اندھی دل نہ کھیں رجائی ہیٹی — کڈھ آہیں آپ کوں جال کنے
ہک دم دے نال مکان تیڈا — کتھ بے دم ہیا امکان تیڈا
کتھاں رہیا مکان جہاں تیڈا — سٹ دعوے خام خیال کنے
ایہا سمجھ تیڈی گمراہی ہے — ایہو فعل تیڈا بے جاہی ہے

گذر عمر گئی اجائی ہے
نہ سمجھ پا تو اِں حال کنے

(۲)

کیھس بھوے پیئے نی بھولا یار — ہُن دل توں مہر اُتار،
جڈاں دل توں مہر آتار یو، — جان حیاتی حاصل پائیو،
پاجھ یقین گئے دم ضائعو، — ہُن رہیں غماں وچ کار
جڈاں رب دل توں حجاب اٹھایا — ڈیکھن سنڑن سب تھیا سچایا،
جو دم آیا نہ گیا اجایا — تھیا حاصل عشق شکار
جڈاں رب ڈٹھا کجھ رہیا نہ باقی — کفر اسلام پلیتی پاکی،

بخیر نہ ہا کوئی خاکی باقی
ڈِٹا آپ کوں آپ وسار

RekhtaDownload.com

۳

ایہا ریت حجاب ونجا ماہی
نت بسمل جند تڑپاندی ہے

بے پرواہی تیڈی ریت ڈٖٹھوسے   گھوہ غماں وچ آ پیوسے
لانہہ لانہہ علاج نہ راہ لدھوسے   جند ٹبیاں دے وچ ماندی ہے
بے پرواہی تیڈا جواب ہویا   ایہو ہر مظلوم عذاب ہویا
ڈیکھ کے ظلم بے تاب ہویا   دل وچ درداں درماندی ہے
ظلم کنوں مظلوم چھڑانویں   مویاں دلیں کوں پھیر جیوانویں
گھر ویران کوں جوڑ وسانویں   ایہا رحمت ریت شہاندی ہے
جو دل طالب عشق جوڑیے   نال ملاح دے بیڑی بوڑیے
ونجھ پچھے بھن ترورہ مروڑیں   تڈاں خیر بیڑی تر جاندی ہے

۴

آہوں شیر دلیر قدیمی
کیوں زور شغالی چائی

وچ جنگل شینہہ رہندا اکلھا   ڈو جھے نال نہ بن دا رلا،
شیر اکلھا ہر جاہ بھلا   ایہا خو شیراں دی جاہی
ویڑھیاں دے وچ لنگھ آندے   واڑیں دے وچ خوش تھی بہندے
نت خربوزے تازے کھاندے   یا دنیا دی گل وچ پھاہی
ڈسینہ تھیوے، توں برو چائے   رات تھیوے توں وسوں ناسے
کم تیڈے سب گدڑاں والے   صفا لگو عمر ونجائی
شیر ہمیشہ کلھا رہندا   ویڑھیں دے وچ مول نہ آندا
جے آندا او ترو ڑی جاندا   خیر ایہا ہے شیر صفاہی

٥

بسٹ اسلام کفر چسم چایا — اے مستاں دی کارڑے یار
جوڑ منیت دکان بنادیں — مر ویکھے توں بجھ بجھ جانوس،
بل چکیں سے موبچھاں کھادیں — کیتو کم دل خوار وے یار

چھوڑ منیت کیتو سے ددری — تاہیں پائی اساں حضوری
بت خانہ وچ بات ضروری — سب ساوے ہوئے گلزار وے یار

ڈیکھ حریف ترپ نشاندے — ڈنگے ڈسدے تیں ردھے بہندے
ڈیکھن والے سمجھ نہ لہندے — ایہا عشق بازی درکار وے یار

دعوے دین ڈھوسے پورا — ہردم نال غماں دے موڑھا
جو بھولا سب آہا کوڑا — اِن کذب ہویا دل مار وے یار

جے چاہیں توں من منقولا — کھا حرام حلال نہ مولا
جیں نہ کھادا اوہو بھولا — ایہا ناسمجھی دی مار وے یار

بے ہوشیاں دی کوڑی بازی — بسٹ کے حال ڈھونڈیندن ماضی
استقبال دی حیلہ سازی — گل چھوڑ گولیندن خار وے یار

محفل بندی ہوئی تازی
ایہا نیت رنداں بازی
سمجھ نہ جاتا ملاں قاضی
خیر ایہو اظہار وے یار،

(۶)

رب دنیا باغ بݨایا ہے
وچ دوزخ جوڑ تپایا ہے

باغ اسباب وچ ٹردیں ٹورے — بھاہ چنتا دل تازہ شورے
خیال تیڈا انت لکڑیاں سوڑے — توں آپ کوں آپ جلایا ہے
پھل کنڈے جیکوں رب ڈکھلے — پھاتے ہن وچ بلبل کالھے
کوڑے بلبل کوڑے چارے — پیچ نظر نہ کہیں جاہ آیا ہے
ڈیکھ اللہ کیا سانگ بݨائے — وچ غرقابی خوشی ڈکھاوے
جو دل رووے آن رو وائے — کوئی ورلا جگ ہسایا ہے،
پھل تے کنڈے رب ہمائے — ست کنڈے پھل چن کر چارے
گل خزانے رب ڈکھائے — گل خیر خزانہ پایا ہے،

(۷)

سمجھ دیوانہ عشق دی بازی — عشق عجب اسرار
ڈیکھ جہاں تماشہ تازہ — ڈیوے چو گکھ مار
دم دم نال یقین، آیو سے — کعبہ قالب صحیح کتو سے
گل بیطرف دا پیچ لدھو سے — ڈیکھ کلال دی کار
ڈیکھ کلال گل تھاں بناوے — ڈیہنہ تیں رات دکان کماوے
ہر آدمی دھوسہ ظاہر ڈکھاوے — تھاں پکے تے تھیے بہار
ڈیکھ نقاش ہر نقش ڈکھاوے — کار فہم دی فہم وچارے
جو سیانا آکھ اوہو بھلاوے — سمجھ لگا ہے دل اکتھیے خوار
بندے کنوں رب صحیح کتو سے — آپ کوں آپیں بڈاں بچو سے
جو مویا ناں مویا رکھو سے — تھی آخیر زندہ سردار

(۸)

شر شیطان تے بش شیطاناں
مومن بھج بھج جاندا ہے

جو ابلیس شراں کوں گولے — گند گجارڑ کوں ول ول پھولے
سو زبان شراں وچ بولے — دل صادق شروچ ماندا ہے
رب شر شیطان جہان ٹکائے — پاکاں کوں او علم پڑھائے
علم پڑھا شیطان بنائے — شر شاہ گدا غم کھاندا ہے
رب علم پاک پلید بنائے — کوڑ پلید سچ ظاہر ڈکھلائے
صورت کوڑ سچ روح ٹکائے — خیرا کامل راز کوں لہندا ہے

(۹)

سمع بصر وچ سمجھ دیوانہ
ایہا خبر کتھوں پئی آندی ہے

کئیں چمن مجلس خوش آوانے — روز تماشے تھئے کم تازے
عشق معشوق محبت نازے — ایہا خوشی کیکوں بھاندی ہے
ڈیکھ عطار عطر خود نالے — روز رواج بازار وچالے
شیشہ عطر عطار ڈکھالے — ایہا بو دماغ وچ آندی ہے
ڈیکھ ارائیں باغ لگائے — باغ کنوں چمن گل پھل چائے
تازے چنڑے تے تازے پائے — دل خیرا خزاں وچ ماندی ہے

(١٠)

مٹھی بات ماہی من بھاون دی
کر گالھ کئی گل لاون دی

اِس بات تیڈی حیران کیتا — دل درد تیں گھر ویران کیتا
رنج رووَن غم سامان کیتا — کڈیں کریں ہا رمز ہساون دی
جیکوں مُنہ ڈکھا چھپانویں توں — اونکوں شہر بازار رلانویں توں
اُوں توں ملک جہان ہنساویں توں — کر شفقت مُنہ ملاون دی
جیں موںہہ ڈٹھا بیمار ہویا — کم کار جہان لاچار ہویا
ڈیہنہ رات تمام آزار ہویا — کر رحمت درد ونجاون دی
جتھاں عشق آیا اُتھاں ریت نہ کائی — اوں ریت جہان تمام ونجائی
اوں جگ ملامت سر تے چائی — ہیئی خیر ملامت چاون دی

(١١)

عجب بنائی چال پیارو آ
خوش بھاند اتیڈا حال پیارو آ

خفیہ چالا جوڑ بنایو — برقے دے وچ برقہ پایو
بن تن باطن ظاہر ڈکھایو — سبھ چالا کل کمال پیارو آ
چھوٹے ہو کے جگ بھلایو — کھیر مٹھائیاں زوری کھایو
جو کجھ طلبیو سو کجھ پایو — نام رکھایو بال پیارو آ
جڈاں توں تھیوں جگ سیاناں — حرص ہوا کل پایو باناں
مول نہ سمجھو عیب ٹکاناں — پایو گل جنجال پیارو آ
جڈاں توں تھیوں پیر پراناں — گھٹیا زور تیں ٹرنا ماناں
جو کجھ بولیں کہیں نہ بھاناں — خیر آ ہیں منگیں توں کال پیارو آ

(۱۲)

ڈیکھ جہان اندھارا سارا،
گئیں اندھار تئیں بھل وے یار

نور جہاں گل ہار حاراں دے
گڈھیں گل تھل وے یار
وچ اندھارے کنڈے سارے
دل نمانی بارے بارے
ڈیہنہ تے رات ایہا رفتارے
وچ ٹردیں توں ڈھل وے یار
ہیر حیدراں ہمیشہ رہندی
راہ کھیڑیاں دے مول نہ آندی
سن سن ریتاں بجھ بجھ جاندی
تخت ہزارے جل وے یار
رانجھا شمس قدیمی ظاہر
باجھ رانجھے دے ڈیکھ نہ باہر
ہیر جادو جگ رانجھا ساحر
اوبے گیا نداں مل وے یار

(۱۳)

تیں کوڑک کھنڈ پکائی وے یار
تیں تازی ورنج ودھائی وے یار

ہیں نال جہان خراب بتھوہی
ذرا نہ دل انصاف کتوہی
جو غمی سبھ خوشی جتوہی
ایں ہیں پائی گل پھائی وے یار
راہ آتیں ہیں رڑھ بنائیں
بیج کنڈے نت کنڈے پائیں
غم حاصل غم جھولی پائیں
واہی عجب واہی وے یار
خوش ڈیکھ تھیوں ایہو حال میڈا
جے سمجھیں نئیں کجھ وال بیتڑا
ہے خام خیال جنجال تیڈا
واہ خیتہ خرابی پائی وے یار

(۱۴)

کر دید حکیم مریض اوتیں
دل درد ہجر غم کھاندی ہے

مرض ہجر دا آر ہمیشہ — تن جگر توں پار ہمیشہ
ڈیہنہ تے رات آزار ہمیشہ — دل درداں در ماندی ہے
مرض ہجر ہر مرضوں بھاری — ہک نکھیڑتے بئی خواری
سر تے بار مصیبت باری — ضائع تھو حیاتی جاندی ہے
مرض دوا دیدار ڈکھاویں — مرض کنوں مریض چھڑاویں
ہر جاہ آپ کوں آپ ملاویں — کر خیر شفا خود بھاندی ہے

(۱۵)

مرمر کنجیاں ڈٹیں یار
تڈاں شان حیاتی ہیں یار

اتھاں کنجیاں دی گل نہ کائی — جو کجھ گذری لوک لکائی
بے ہوشی وچ ہوش ونجائی — بے ہوشی ہوش ونجیں یار
قرض طریق قدیم دی چالی — قرض کنوں کوئی رہیا نہ خالی
دل اندھی دل اکھ نہ بھالی — جو چیں آپ سمجھیں یار
نیک حیاتی جو کوئی مردا — پہلی پوڑی اوہو چڑھدا
جو چڑھدا وچ گھر وچ کھڑدا — رہیوں کندی سردی چیں یار
سال ستر وچ آئی حیاتی — منجھ چکڑ وچ ظاہر پھاتھی
شیر شغال تیں پچھوں ساتھی — پچھیں سر چھنڈ ڈٹیں یار
عالم ڈٹھا شوق پلیندا — آپ کوں آپیں ظاہر گھیندا
اے سب خیرا غم پچیندا — وچ غم دے مر ویں یار

١٦

جگ نظر فناہ نہ آیا ہے
دل سو وٹ یقین پکایا ہے

موئی دل راز فناہ نہ ڈِٹھے وچ مال اسباب دے اکھیاں سیکے
مرگئی سب کر کر لیکھے ایہو نال کہیں کجھ چایا ہے
جے راز فناہ دا جانئیں توں کیوں کھاویں غم دے کھانئیں توں
کیوں پانویں فخر دے باہئیں توں رب خاک دا انسان ودھایا ہے
جے چاہیں جند جیندیں جیوے بے دُنیا دے ساتھ رُلیوے
کفر اسلام دی پاڑ پٹیوے پچھیں اول دل مطلب پایا ہے
جیکوں رب فناہ ڈکھائے تختوں لہا گدا بنائے
تھی حنیف گدا وت شاہی پائے رب شاہی تخت بہایا ہے

١٧

پیچ رند آہا خود نور اندر
جیں سمجھا رب حضور اندر

رند جائی جڈاں جگ ملامت راہ ڈٹھس وچ گھر سلامت
یار شکار تھئیس وچ قامت رنج تھئے سب دور اندر
خوش ڈیکھ سمندر نار سیتی ہیا مست شتر خود بار سیتی
ایہو بلبل خوش گل خار سیتی جیں سمجھیا مویز انگور اندر
بے دینی آہا دین عجائب جو بے دین ایہن عجائب
صفت انہاں دی یقین عجائب جیں سمجھا صفا مضمون اندر
رند راہ خدا ڈسا دے سٹ سش عالم مول نہ بھاوے
گوش بصر وچ سمجھ نہ آوے تھیا خبر یقین ضرور اندر

RekhtaDownload.com

(۱۸)

احد محمد ظاہر باطن
جز کُل خود اظہار آیا

قسموں قسم لباس نورانی صورت صاف محمدؐ جانی
ہر کوچے وچ یار نشانی خود بہ خود تکرار آیا
یوسف ہا گُم کھوہ وچارے یعقوب حیران میدان دوبھارے
بے خبر گیا کھوہ سنبھالے نال خیال بیمار آیا
اک یوسف تھئے وصالی نال وصال دے مصر سنبھالی
مقصد مکان آہا خود عالی تھی بردہ بازار آیا،
احد محمد صحیح کیتوسے سمع بصر وچ ظاہر ڈٹھوسے
نحنُ و اقرب ذات لدھوسے خود خیر جہاں نظار آیا

(۱۹)

کر نظر وجود ہک ہاسا ہے کڈیں اژدھا کڈیں آسا ہے
ڈیکھ فرعون فرعونی نعرا ضد دعوی دین جہان پیارا
نال پیارے بیٹھیا اندھارا غرق عالم آب پیاسا ہے
ڈیکھ فرعون تیں لشکر اوندا موسیٰؑ یار یگانہ ہو ندا،
نال آسے دے کافر کوہندا عام اوتیں ہک خاصا ہے
جو سبطی دم موسےٰ مارے سُن سُن قبطی تھیوں بارے
احد قدیم ایہو تکرارے روہ قبطی موسےٰ ماسا ہے
سبطیں کوں رب آپ پلاوے قبطیں کوں رب خون ڈکھاوے
مہر اللہ دی اللہ لبھاوے بیوے خیر خوش پیاسا ہے

RekhtaDownload.com

(۴۰)

سال نوڑے وچ نویں جموسے
بازی عشق دی سکھوسے

اہیں بازی وچ باز ڈسیندا ڈیکھ توں ہر جاہ اُڑدا جیندا
ظاہر زیل آوازہ سنڑیندا بے ہوشی وچ موت مویوسے
ایہو باز قدیم وپاری ڈیکھ پکھیاں وچ باز شکاری
نپ نپ چیندا وارو واری میں دا دعوے موت مویوسے
حرف ما قدیم سنڑیندا ما کنوں کُل پیدا تھیندا
ما توں خود خدا ڈسیندا ایویں بے شک خدا ڈٹھوسے
مائی خیر خدا ڈسیندی مائی ساری خلقت جیندی
ظاہر باطن کھیڈ پلیندی کھیر پیتا ول یاد آیوسے

سرائیکی شاعری میں جدید رجحانات

طاہر تونسوی دی کتاب

جیندے وِچ سرائیکی شاعری دے جدید تے نوٗیں رجحاناں دا جائزہ گھِدّا گیا ہے ۔

—— (چھپ رہئی اے)

نینگھار

طاہر تونسوی دے سرائیکی تنقیدی مضموناں دا مجموعہ

—— (چھپ رہیا اے)

RekhtaDownload.com